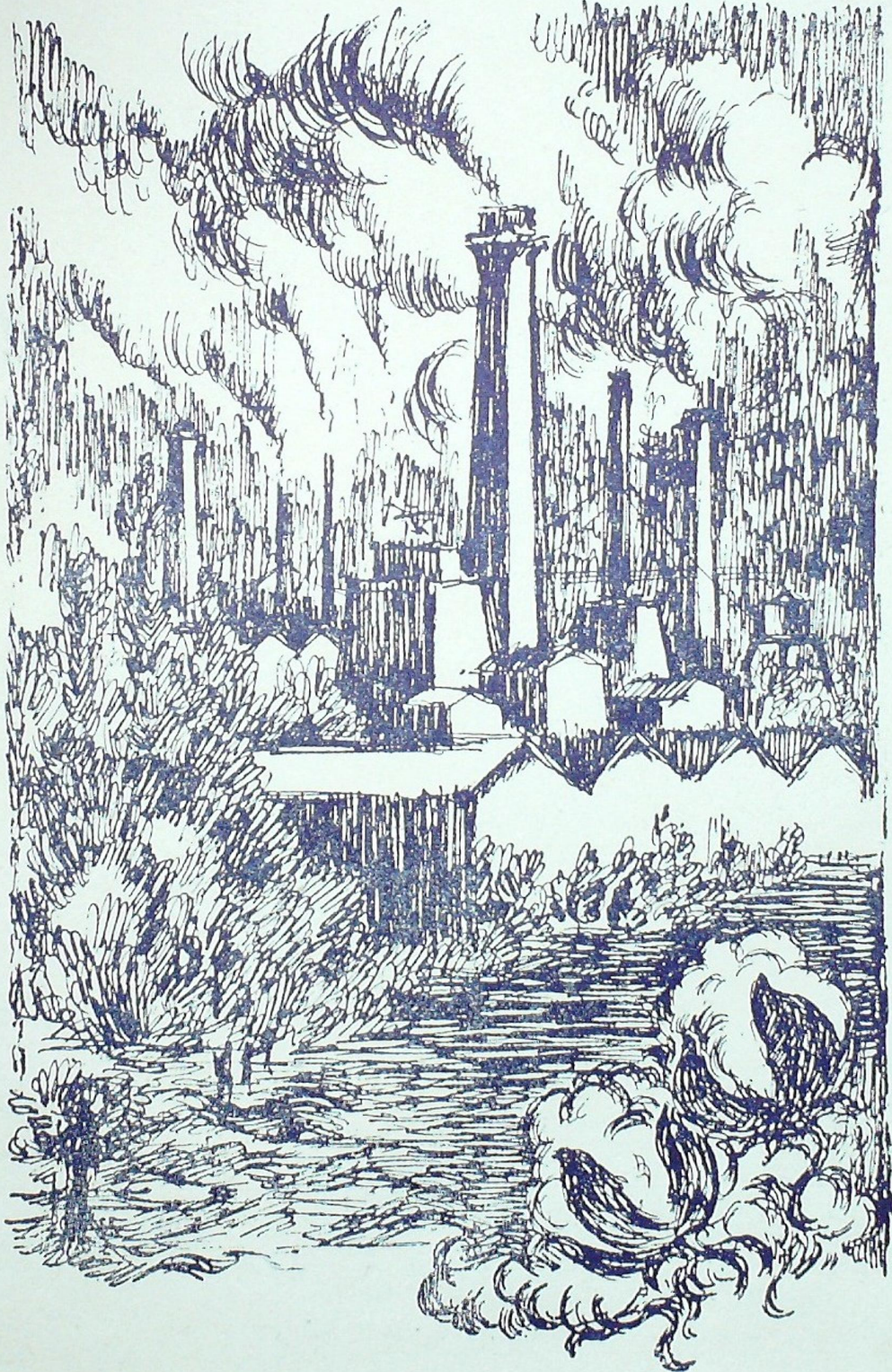

№ 2070

Görüşler

ADANA HALKEVİ

SAYI: 56-57

AĞUSTOS - EYLÜL

1943

İÇİNDEKİLER

- Köye varan Kültür : M. ÇOBAN YURTÇU
Zafer : VEHBİ EVİNÇ
Sınıf İnkılabımız : TEVFKİ CAN
Mısır Kölemenleriyle Osmanlıların Çukurovadaki mücadeleleri : NURETTİN ÜNEN
Anadolu Selçuk Sultanı Gıyasettin Keyhüsrev II. zamanında
Tarsus'un Türkler tarafından muhasarası : ŞEVKİ BERKER
Adanada eski âdetler : NURETTİN ÜNEN
30 Ağustos : VEHBİ EVİNÇ
Pamuk ve Menşeleri : FAZLI TURGA
Adada Şer'i mahkeme sicilleri kataloğu : NACİ KUM
Öz Türkçe yazalım : M. BAKŞI
Ağıtlar (Tenkid) : İBRAHİM AKDOĞAN
Adana Halkevinin iki aylık çalışması : H. ÖZGÜR

Ş İ İ R L E R

- (Zafer) KEMAL SADIK GÖĞCELİ — (Seyhan İçin) UYGUR KEMAL Ö.
(Beyaz Zambak) MEHMET YÜKSEL — (Dilerim) CEMAL OĞUZ ÖCAL
(Sulh) SAMİ GÜRLEV — (Köroğlum) CEMAL OĞUZ ÖCAL
(Dağlar, Ovalar, İnsanlar) S. YIRCALI

Görüşler

ADANA HALKEVİ DERGİSİ

CİLT : 6

AĞUSTOS 1943

SAYI 56

Köye Varan Kültür

M. Çoban YURTCU

Adana güneşi, ufku kızıl bi renge boyuyarak batmak üzere ve parkın gür ağaçlarından yerlere serpiyen gölgeler asfalta kadar uzanmakta..

Halk gündüzün boğucu sıcağının uğuşturucu tesirinden kurtulmak için yollara ve parka dökülmüş.. Ve genç çocuklar her akşam huzurunda yemin ettikleri Atatürk anıtında, O'nun muazzam heykel duruşunu ve ilâhlaşan yüzünü, istiklâl he deflerini işaret eden parmağını, gelecek asırları keşfe dalan gözlerini hayranlıkla seyrediyorlar!..

Kızılbaşan ufku bu tatlı peysajı içinde, O'nun huzurunda, Onun kahramanlığına inananlardan birkaç köylü daha geldi. O'na hayran hayran baktılar.. Birbirlerine O'nun gözlerinin rengini sordular.. Büyüklüğünü birbirlerine mırıldanarak candan ve yürekten anlattılar.. Heykelin solunda omuzunda tüfeği, elinde bayrağı ile dimdik duran Mehmetçiğe baktılar. Derin derin süzdüler. O'nun azizliğini, bayrağın yüceliğini yine aynı sözlerle birbirlerine anlattılar.

Bir ilk okul talebesi heykelin sağında duran İstiklâl harbi kahramanı mert bir köylü kadınının, yaralanan kocasının elindeki silâha sarılışını göste-

ren tunçtan bedia önünde durdu ve köylü kadınlara sordu :

— Bunu da tanır mısınız ?

Z A F E R

Zafer; hayat ve huzur getiren, esir ruhları sibirli kânatları ile uyandıran bir kudrettir.

Zafer, karanlık ve kasvetli bir gecenin saadet ve hayat yüklü sabahıdır. Onun doğuşuna işaret olan ilk muvaffakiyetler fecri andırır; devamlı parlak neticeler ise ebedî bir güneş halinde milletin mukadderatına hayat nuru serper.

Zafer, çalışkan ve kahraman milletlerin hayat süsüdür. Bir milletin hayatı, tarih içinde yarattığı zaferler nisbetinde sürekli olur. Türk milletinin bu kadar eski, canlı ve şerefli bir tarihe malik oluşunun sebebi budur.

Zafer, süngünün ucunda veya başarının sonucunda parlayan bir nurdur. Karanlık ülkeler bu nurla hayat bulur. Bu nur öyle bir tılsımdır ki, her şeref yolunun kapısını kolayca açar ve zafer sahiplerini istikbalin aydın cennetlerine götürür.

Biz bugün bu nurla yıkıyoruz. Bu nurla hayat buluyoruz. Bu nurla dünya yüzüne çıkıyoruz. Bundan sonra da, yer yüzünde zaferi arzulayanların kalplerinde yol gösteren bir ışık olarak kalacağız.

VEHBI EVİNÇ

— Aha.. Bu da Büyük Ata Mustafa Kemal'in çizdiği, gideceğimiz yolları gösterir.

Bunlar köylere sokulan, köylerde kıvılcımlanan Türk maarifinin, O'nun büyük eseri Halkevlerinin, Türk öğretmeninin ve Türk ruhunun verimidir.

Türk köylü kadını Atasından aldığı kültür imtihanını Atasının önünde mükemmel başarmıştır.

Bunları gördükçe inanıyoruz ki Türk şafakları ve Türk ufukları daima kızıl rengini muhafaza edecektir .

Üç köylü kadınının ağzından aynı ses birden çıktı.

Üç köylü kadın bir iman birliği halinde cevap verdiler .

Üç köylü kadın üç heykeli göstererek birbirlerinin sözlerini tasdik ederdesine:

— Bu da, bu da, bu da bizden- dir. Biz onları okadar duyduk, okadar gördük, okadar biliriz ki... Bunların hepsi bizden, biz de onlardanız, a-ğam..

Ve içlerinden birisi, elinde altı oku tutan heykeli göstererek :

Sınıf inkılâbımız

“ İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz. ”

Tevfik CAN

19uncu asrın başlarındaki sanayi inkılâbı, milletlerin bünyesinde esaslı bir değişiklik vücuda getirmiş; bir “sınıf,, meselesi ortaya atmıştır. Gerek nazariyatta, gerek tatbikatta bir çok münakaşalara yol açmış bulunan bu “sınıf,, meselesinin inkılâbımız çerçevesinde kısaca tetkiki, inkılâbımızın değeri bakımından önemlidir.

Geçen asrın başlarında vukua gelen, en geniş manada, sanayi inkılâbı, bir takım neticeler doğurmuştur:

a) İktisat, millet çerçevesini aşmış; emperyalist ihtirasları kuvvetlendiren cihanşumul bir şekil almıştır .

b) Bir takım şahsiyetler, patronlarla ameller arasındaki bir menfaat zıddiyeti bulunduğunu iddia ederek amelenin ezildiğini söylemişler ve onları mücadeleye teşvik etmişler.

c) Bazı devletler patron — amele münasebatını tanzim edici mevzuat koymağa mecbur kalmıştır.

d) Daha ileri gidilerek siyasi partiler kurulmuş, sendikalar tesis edilmiş ve nihayet 1914—1918 Harbi sonunda ve onu müteakip yer yer ihtilaller patlak vermiştir.

Bu neticeleri daha çoğaltabiliriz.

“Sınıf,, meselesinin muhtelif cephelerine ait münakaşaları bir tarafa atarak, içinde sınıf ve sınıf mücadelesi bulunan bir cemiyetin yer yüzünde hayat hakkına sahip olamayacaklarını söylemekle iktifa edeceğiz. Gerek tarihten alacağımız misaller, gerek hâlde gördüğümüz örnekler, bunu bize pekâ’â gösteriyor. Bir milletin fertleri düşüncede, idealde ve harekette aynı yolda yürümezlerse; o milletin yaşama hakkı elinden alınır. Bunu bir hakikat olarak kabul etmeliyiz.

İnkılâbı yaratan şefler de bu hakikatı görmekte, doğru görüşlü olduklarını bir kere daha ispat etmiş bulunuyorlar. Bu bakımdan inkılâbımızda “sınıf,, meselesi ne münakaşa ve ne de bahis mevzuu olamaz.

Partimiz Nizamnamesinde ve Esas Teşkilât Kanunumuzda esaslı bir prensip olarak kabul edilen “Halkçılık,, prensibi, millet içinde her ferdin bir değeri kadar aynı haklara sahip ve aynı mükellefiyetler altında bulunduğunu ifade etmektedir. Bizim cemiyette müstehlikle müstahsil, amele ile patron arasında, esas bakımdan, hiçbir fark yoktur. Bizim cemiyette fertler arasında bırs, kin uyandıracak bir menfaat zıddiyeti de yoktur.

Netice olarak diyebiliriz ki, nazariyatta ve tatbikatta muhtelif şekiller alan ve tesirler uyandıran “sınıf,, meselesi, bugünkü cemiyetimizde ne münakaşa, ne de bahis mevzuu olabilir. Zaten bunu İstiklâl Savaşında kadınıyla, erkeğiyle, ihtiyariyle, gençiyile, zenginiyle, fakiriyle omuzomuz çarpışarak göstermedik mi? Bugün de inananan ve inandıran bir Şefin etrafında bir bütür değil miyiz?

Tevfik CAN

Z A F E R

— Şair Kardeşim Osman Atilla'ya —

Hep bir ağızdan bir zafer türküsü söyliyeyeceğiz,
Anamızın sudu gibi ak.
Hep bir ağızdan bir zafer türküsü söyliyeyeceğiz,
Gülerken toprak.

Bu güzel, bu yiğit vatanda,
Kılıçlar şafaklarla öptürecek.
Eski bahadır destanların üstüne,
Dalga dalga ışık düşecek.

Bu mukaddes, bu hür atalar yurdunda,
Kalbimize dikilen Bayrak:
Taze sabahlar içinde daima,
Zafer zafer dalgalanacak..

Al al güller koparacağız,
Şehitlerin göğsünden
Ufuklar boyu şahlanmış atlarla,
Adanmış alaylar geçecek,
Sonsuz aydınlıklar üstünden.

Hep bir ağızdan bir zafer türküsü söyliyeyeceğiz,
Kalelerin burcana çekilirken zaman.
Hep bir ağızdan bir zafer türküsü söyliyeyeceğiz,
Eşsiz ve kahraman.

Kemal Sadık Göçceli

Çukurovadaki Mücadeleleri

Nurettin ÜNEN

Er. Sanat Ens. Md. Muavini

Görüşlerin bundan evvelki sayılarında, Mısır (Türk) Kölemenleriyle, İlihanlılar arasında geçen hadiselerin, Çukurovaya intikal eden safhalarını sözcüğü etmiştik.

Bu yazımızda da, Türk Memlüklerinin yerine geçen Çerkes Kölemenleriyle, Osman oğullarının Kilikyadaki Askerî ve siyasi hareketlerine göz gezdireceğiz :

Kendileri de Türk olan Mısır Sultanları, maiyetlerindeki Türk Kölemenlerinin nüfuzlarını kırmak için, Çerkes kölelerden istifadeyi düşündüler. Türk Memlük Sultanlarından Klavun, binlerce Çerkesi burçlara yerleştirdiğinden, bunlara Burç kölemenleri denildi; bir çokları en yüksek mevkilere çıkarıldı. O kadar ki; kendilerine bu mevkileri veren Sultanların tahtlarına bile göz diktiler ve Türk kölemenlerinin en karışık anlarında tahtı elde ettiler .

Baykal dolaylarından, Moğollarla beraber Hazar taraflarına geldikleri sanılan bu Çerkesler, o devirde esir olarak satılıyorlardı.

İşte, Berkuk da, Çerkezistandan alınarak Kırima götürülmüş, orada, kendisini satın alan Osman adlı biri tarafından Mısıra getirilmişti.

1364 de Emir Yelboğaya satılan Berkuk, ordu-ların Atabeyliğine kadar yükseldi. O sıralarda, Türk Kölemenleri, saltanatı anarşi içinde yüzüyor-du. Son Sultanın mevkiine göz diken Berkuk, 1382 de tahtı elde etti.

Çerkes Kölemenleri hükümetinin kurucusu sa-yılan Berkukun Türk olması kuvvetle muhtemeldir.

Zaten kendisinden sonra gelen sultanların bir çokları Türktü. Kölemen devletini böyle Türk ve Çerkes diye ikiye ayırmaktaki maksat, herhalde Berkuktan sonra gelen sultanlardan hiç birinin bir hükümdar ailesi kuramadıklarından ve içlerinde Hoş Kadem gibi bir kaç Çerkesin de bulunmasın-dan olsa gerek...

Berkuk'un saltanatı, Osmanlılarda Murat Hü-davendigâr ve Beyazıt zamanlarına raslar. Bu

sultan, kendisine sığınan Bağdat ve Kara Koyunlu Hükümdarları Ahmet ve Kara Yusufu iade etmediği için Timur'un düşmanlığını kazanmıştı. Timur, elçileri vasıtasıyla, "Gökte nasıl bir hâkim varsa yer-de de öylece bir tane olmalıdır.", diyerek Berkuk'a kendi himayesine girmesini teklif etti. İki mülteci sultanı teslim etmediği gibi, elçilerini kesmek sure-tiyle Timur'a ceyap vermiş olan Berkuk, kendisine ittifak teklif eden ve hükümdarlığının tanınmasını isteyen Beyazıt'ın hediye ve mektuplarını iyi karşı-ladı . Fakat bu, onun dostluğuna güvencinden zi-yade, onu Timur'dan daha tehlikeli bulunmasından dolayı idi.

1399 da saradan öldüğü kaydedilen Berkuk, Osmanlı tehlikesini daha o zaman hissetmiştir.

Tavsiyesiyle yerine geçen oğlu Fereç Nasurid-din Ebussuade, Halep'de Timur'la harp etti.

Anası bir Rum olduğu söylenen Fereç de, ba-bası gibi isyanlar neticesinde tahtan indirilmiş, ve tıpkı onun gibi ikinci defa hükümdar olmuştu.

Timur, 1402 de Yıldırım'ı esir alınca, Fereç korktu. Timur'un, himayesine girmesi hususundaki ikinci teklifini kabule mecbur kaldı; ancak onun ö-lümünden sonra rahat bir nefes alabildi.

İsyanlar neticesinde öldürülen Ferç'ten sonra, Mısırda bir sürü kargaşalar ve saltanat değişimleri oldu. 1417 de haleflerinden Ebu Nasar Seyfettin Şeyh Mahmud'a, Karaman Beyi Tarsus'u verdi. Er-meniler de Sisina anahtarını gönderdiler. Oraya bir Kölemen valisi tayin edildi.

1418 de Tarsus'u tekrar kuşatan Karaman Be-yine karşı Mahmut, oğlu Sarım İbrahimi gönderdi. 1419 da Kayseriye giren İbrahim, Sultan adına hutbe okuttu. O, Konyaya yürürken Şam Valisi de, Adana ve Tarsus'u zaptetti. Karaman oğlu Meh-met Bey kaçmıştı (1400). Bu sıralarda Osman oğul-ları başka yönlerde meşguldü. Kölemenler istedik-leri gibi hareket edebiliyorlardı.

Mısırda İtiyat haline gelen isyanlar ve bir çok sultanların atılmalarından sonra Tahta geçen Na-suriddin Mehmet Tatarın kölesi Barsbay Eddevadar,

1421 de Kıbrısı zaptetti. Kilikyada hüküm süren Kıbrıs ve Ermeni Kıralları Fransız 3. üncü Jan Lozinyanın, himayesini kabule ve vergi vermemeğe mecbur etti. Bu sırada, Kölemenlerin Osmanlılarla ikinci bir siyasî temasları görülüyor. O da Sultanın İkinci Murat'la ittifakıdır.

Mısırdan salıverilen Jan, biricik mirascısı olan kızı Charlotte'u, Prens Louis de Soie ile evlendirdi. Mülkünü de cihaz olarak ona vasiyet etti. Halbuki, Piç oğlu Jak'ın tahtta gözü vardı. Karısı, Venedikli Louis Conaro'nun kızı idi. Venedik ayan meclisi, ilerde Kıbrıs üzerinde bir hak iddia edebilmek için, bu kadını Cumhuriyetin kızı olarak ilân etti. Mısırı da ittifakına katmağa niyet eden Jak, Venedikten bu maksatla para yardımı da gördü. Bu para ile Barsbaydan bir ordu satın aldı.

Jan'ın damadı Savuvalı Lui de, Kudüs Gan Metrsinin yardımını elde etti. Ve aleyhine yürüyen Mısır Ordusunu daha fazla para vermek suretiyle geri çevirtti: Bunun üzerine Jan, Bol para ve Hediyelerle Sultan Murada baş vurdu ise de padişahın elçisi buna kıymet vermediği gibi fazla olarak kendisini tehdit etti Fakat, Mısır Sultanı, eski kararına dönerek, vadettiği orduyu gönderdi. Bu ordu, Lui ile karısı Şarlot'u Kıbrıstan kovdu. Jak'ı yerleştirdi; Bu vaka ile Ermenilerin Ermeni Kıralları, Fransızların da Fransız Kıralları dedikleri Jan, aynı zamanda Türkiye, Mısır ve Venediklilerin, yani üç devletin birden himayesine girmiş oldu.

Kölemenlerin en büyük hükümdarı olan Barsbay, 1438 de ölünce, yine bir takım kargaşalıklardan ve sultanları tahttan indirmelerden sonra hükümdar olan İnal zamanında, Fatih İstanbulu almıştı. İki hükümdar yekdiğerine elçiler gönderdiler. Bu sıralarda sonradan sultan olan Memlük kumandanı Hoş Kadem, Tarsus u zapteden Karaman oğlu İbrahim'i yendi.

1465 den itibaren Memluklerle Osmanlıların araları açılmağa başladı. Hicaz yolunda Emevî ve Abbasilerden kalan su yolları bozulmuştu. Fatih, Osmanlı hacılarının çokluğunu bahane ederek, — Mısır hazinesinde para yoksa kaydiyle — bu yolların Osmanlı hesabına tamiri için Hoş Kademe müracaat etti. Hadümülharameyn ünvanını taşıyan Bu hükümdar, Fatih'in tekliflerini devletin istiklâline aykırı bulduğundan, reddetti. Çünkü, Osmanlı Sultanının nüfuz ve istilâ emellerini anlamıştı.

Mısırdaki, gene bir çok kargaşalıklardan sonra sultan olan Kaytbay (Kaltaban), Osmanlılardan gelecek tehlikeyi sezmiş ve bu tehlikenin kendi zamanına raslamasını istemediğinden istifa da etmişse de zorla tahtta bırakıldı. Osmanlılarla ikinci anlaşmazlık bunun zamanında başlamıştır,

Kaytbay, Dulkadir işlerine karışıyordu; Halbu-

ki, Osmanlıların gayesi, bu Türkmen Beyliğinin de Anadolu Birliğine katılması idi. Hatta, bu maksatla iki hanedan arasında sühriyet de temin edilmişti. Fakat, Dulkadir oğulları arasındaki geçimsizlik, Osmanlı ve Mısır Müdahalesini gerektiriyordu. Şehzadelerden birinin Mısıra, diğerinin İstanbulu sığınması, iki devletin arasını büsbütün bozdu. Mısırlılar Budak Beyi, Halk da Osmanlı yardımıyla Şehsuvar Beyi Hükümdar yapmak istiyordu. Bu mesele karışık bir hal aldı. Nihayet; Uzun Hasanı yenen ve Avrupa zaferlerinden dönen Fatih, 1480 de Suriye'ye saldırdı. Fatih'in, köle ticaretini, Mısıra köle satılmasını yasak etmesi, Mısırı askersiz bırakmak demektir. İşte bu karşılıklı hareketlerden doğan kinle Fatih, belki daha o z mandan Kölemen'lere son verecek, Yavuz'u Hirdistan'a kadar uzıyan İslâm siyasetine bir yol açacaktı. lâkin, ömü vefa etmedi. Bu sefer de başlamadan bitti.

Cem Sultanın, ağabeysi Bayezit II ye yenilip Mısıra kaçması, Mısır Sultanının ona yardım etmesi, hatta Karamana yollaması, Cem'in, gönderilen habere inanıp Karaman oğlu ile Adanada buluşarak Konyaya yürümesi ve yenilmesi, Mısır Sultanının, Karaman hükümetinin dirilmesi için Kasım Bey'e yardım etmesi, iki hükümet arasındaki gerginliği büsbütün artırdı. Fazla olarak Mısır Sultanının Türkiye'den Mekke'ye giden Sürre'yi, Hint Hakanından Osmanlı Padişahına gönderilen Elçilerle hediyeleri alakoyması, Ramazan Oğullarından, Tarsus ve Adanayı alması, Bayezit II yi haklı olarak kızdırdı, gönderdiği elçiler tatmin edilmedi.

Türklerin Kilikyada gözleri olduğunu bilen Ramazan Oğlu Mahmut Bey, karşı koyamayacağını da anlayınca Osmanlı padişahına sığınarak, memleketi kendisine terkeceğini bildirdi. Türk ve Ermeni halk da İstanbul'dan imdat istediler.

1485 den 1391 e kadar 6 sefer yapıldı. Birincide Türkler Adana ve Tarsus'u zaptettiler. İkinci seferde bu yerleri Mısırlılar tekrar aldılar. İki harpte, bu şehirlerin alınmasına rağmen Mağlubiyete sebep olan Karaman Beylerbeyi Karagöz Mehmet Paşa İstanbulda asıldı.

İkinci seferde Tarsus ve Adanayı geri alan Memlük Kumandanı Emi Nure Özbekti. Üçüncü seferde intikam için gönderilen Hersek zade Ahmet Paşa, Halep dolaylarından iyi harp etti ise de, Boşnaklığın dolay gücenen diğer Tümenler kendisine yardım etmediklerinden mağlup ve esir düştü. O esir iken yapılan dördüncü seferde Tarsusu işgal eden Sadrazam Davut Paşa, Mısır ordusuyla temas edemedi. Besinci harpte Hadim Ali Paşaya Denizden yardım eden Hersek zadenin donanmasını fırtına perişan etti. 1487 de Ali Paşa daha Karamanda iken Kaytbay korkarak barış istedi. Bu maksatla Ahmet paşayı iade etti ise de Fatih

bu isteği reddetti. Adana dolayında her iki taraf rücat ederken Mısır ordusu için farkına vararak Adanayı zaptetti. Alâüddevenin ittifakiyle Kayseriye yürüdüler. Halbuki Ali Paşa, Tarsus, Adana ve Sis'i daha önce zaptetmiş, hatta esir Valiyi Ahmet Paşaya mukabil Mısır'a göndermişti. Tekrar gelen Özbek, Tarsus, Adana arasında Ağa çayırı sahrasında galip geldi. Buna rağmen Kaytbay gene sulh istedi. Tarsus ve Adananın iadesi şartıyla dileği yerine getirildi. Hersek zadenin altıncı seferde de esir düştüğünü görüyoruz. Nihayet 1491 de Tunus Emiri Mevla Osman Hafesin delâletiyle yapılan sulhta, Ramazan oğulları arazisi Osmanlılarda kalacak Fakat. Haremeyn evkafından sayılarak üç kasaba da Mısırlıların olacaktır.

Kaytbay'ın ölümünden sonra Mısırdaki kan gövdeyi götürdüğünden kimse tahta yanaşamıyordu. 1501 ihtilâlinde sonra — hal'edildiği zaman hayatına kıyılmıyacağı vadedilmek suretiyle — ağılıya zorla tahta çıkarılan Dördüncü Kansu (Kansu Gori — Canipsun Couri) Kaytbayın ihtiraslı bir kölesi idi. İyi kalpli ve cesurdu. İtaate alıştığını, emretmek istemediğini söyleyerek tahtı reddettiği halde, sultan olunca kendisinde ihtiras başladı ve çok enerjik davrandı. Anarşistleri tepeledi. Bu sıralarda Yavuz'a isyan eden (1512) yenilen kardeşi Korkut, Kaç behadesiyle, hazinelerini üç gemiye yükletip, tıbbı Cem Sultan gibi Mısır'a sığınmıştı. Onu iyi muamele ile karşılayan ve günde 3 bin dinar bağışlayan, hatta İstanbula hücum etmesi için 20 parça gemi veren Kansu, bu gafletinin cezasını canıyla ödedi.

Gemilerin, Kudüs Sen Janı tarafından zabte dilmesine rağmen, Yavuz kızmıştı. Asî Osmanlı şehzadelerine âdete sığınaklık yapan Mısır'ı zapt için Suriye'ye yürüdü. Kansu Gori o sırada harp etmekte olduğumuz acemlerle de ittifak etmişti. Şah İsmail, Yavuzun islâm birliği siyasetinden bahsederek, Mısırlıları aleyhimize sürüklüyordu. Fakat Çaldıran zaferinden sonra Ayılan Kölemen Padişahının elçileri ayaklarına kapanınca Yavuzdan "Kalkın, gidip sizi gönderene deyin ki; ayak bir taşa iki defa takılmaz, kahireye geleceğim, cenge hazırlansın,, cevabını aldılar. Hakikaten Yavuz Sultan Selim, 150 bin kişilik ordusuyla Suriyeye yürüdü,

Osmanlılar, Dülkadir arazisi ilhak ettikleri zaman, Mısır Sultanı, ötedenberi ismini okunduğu Dülkadir camilerinde gene devam olunması için iltiması için iltimas etmişti. "Koca Çerkes erise, Mısırdaki Hütbesini Müstet etsin,, diyen Yavuz, ona bir zafername ile Dülkadir oğlu Alaüddevenin kesik başını göndermişti. Mercdabukta yenilip kaçarken, kendi atının altında çığnayan veya inme ile ölen Kansogori'nin yerine, Tumanbay geçti. Yavuz, bu yeni sultana yazdığı bir mektupla kendisine tabi olmasını istedi. Yavuzun sefirlerini öldürüp şe-

Seyhan İçin

—Şükûfe Nihal Hanıma—

Ağladım ah Aılana ! Tatlı hasretle dolup;
Sevinçle ben ölürdüm eğer bir rüzgâr olup;

Semanda esebilseydim...

Nasıl elveda derim ben o güzel Seyhana?...
Sendedir her an ruhum, ah ey şirin Adana..

Bir taşın olabilseydim...

Sessizce geçseydim ay gibi semalarından,
Ve sonra da, bakarak bulutlar arasından:

Yarimi görebilseydim...

Ayvalık : 1943

UYGUR KEMAL Ö.

refle ölmeğe karar veren Tumanbay da Kahirede yapılan üçüncü harpte yenilip kaçarken, hırsız araplar tarafından tutulup yavuz'a satıldı ve asıldı.

1517 de Reydaniye (Kahirenin bir mahallesi olan şimdiki Abbasiyede) ki son muharebede Sinan Paşa ile beraber Ramazan Oğlu Mahmut Bey de şehit düşmüştü.

İşte bu büyük zaferle, hem Mısır ve halifelik alındı. Bem de Ramazan Oğulları Beyliği Osmanlılara ilhak edildi,

Yavuz zamanında Tarsus, Adana, Antakya, Halep, Mısırın Suriye sömürgesi idi. Kölemenler zamanında, Mısır himayesindeki Halep hükümetine bağlı olan Adana, Sis, Tarsus V. S. Osmanlılara geçtikten sonra; gene Osmanlıların Halep eyaletine bağlı bir sancak oldu. Yalnız, Tarsus, İçel, Sis, Alaiye, Kıbrıs'a; Kars da zulkadriye eyaletine bağlandı.

Hülasa, Mısır seferi, kendisini her vesile ile çığnayan Çukurovayı, Kölemen devletinden ebediyen kurtarmış oldu. 16 ıncı asrın başlarından 19. uncu asır başlarında Mısırlı Mehmet Alinin tecavüzlerine kadar 2—3 asır rahat bir nefes alabildi. Ve yirminci asır başlarındaki Fransız işgal faciasından da yeni Türkiyenin himmetiyle kurtuldu.

Gelecek sayılarımızda da bu bölgenin Osmanlı İmparatorluğu idaresindeki durumuna kısaca göz geçireceğiz.

Nurettin ÜNEN

ANADOLU SELÇUK SULTANI GİYASEDDİN KEYHÜSREV II. ZAMANINDA

Tarsus'un Türkler Tarafından Muhasarası

Şevki BERKER

Moğollarla Anadolu Selçukları arasında vukua gelen Köseadağ Harbi'nde, Selçukların mağlubiyeti (26 Haziran 1243) diğer düşmanları da harekete getirmiş ve bunlardan Sis (1) Tekfuru bazı Selçuk memleketlerinin zaptına teşebbüs etmişti.

Tarsus Muhasarasiyle ilgili olan Köseadağ Harbinden kısaca bahsetmek faydalı olacaktır.

Anadolu Selçuk Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev II. (634/1236—644/5246), Ermenistan'a giren Moğollarla mücadele mecburiyetinde kaldı. Türklerden başka Ermeniler, Frenkler, Gürcüler, Rumlar ve Araplardan mürekep büyük bir ordu topladı (2). Köseadağ muharebesine iştirâk eden Selçuk Ordusunun miktarı hakkında esaslı bir malûmat yoktur (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, O. D. T. M. , 120). Yardıma gelen İslâm (3) ve Hıristiyan (4) kuvvetleri hariç, Selçuk Ordusunun süvari mevcudu tahminen 70,000 kişi idi. Bu ordu, Kapıkulu ve Tımarlı sipahisile Ecrî hâr (5) denilen ücretli askerden mürekkepti. Selçukların sayı itibarile en fazla asker çıkaran ordusu bu Köseadağ muharebesindeki ordu idi.

Selçuk askerleri harbin bidayetinde bir hayli yararlık göstermiş iken bilâhare Bayçu kuvvetleri karşısında kaçmaya başladılar. Sultan, askerlerinin bu hareketinden dolayı hayret içinde kalarak Ankara Kalesi'ne hareket etti.

(1) Yani Kozan

(2) İbni Bibi, *Muhtasar Farisî Selçukname*, Houtsma neşrinin tercümesi, s. 214—220, Ankara 941. Ebûlferec—İbnülbri, *Tarih i Muhtar üd Dâvel*, s. 19, İ. s. , 1941. — Deguignes IV, 120, İ. s. , 1925.

(3) İslâm kuvvetleri; Halep, Şam, Meyya Far-kin'den (Silvan) gelen askerlerden mürekkepti.

(4) Hıristiyan askerler. Rumlar, Ermeniler ve Frenklerden toplanmıştı.

(5) İcabında orduya Ecrî hâr namile ücretli askerde alınır; Köseadağ harbinde bu kuvvetlerden istifade edilmişti. (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, O.D. T.M. , 114), Köseadağ harbi için No. 2 ve 5 de zikredilen eserlere baktınız.

Moğollar, Ordugâhta bırakılan bütün eşyayı İğtinam ettikten sonra Kayseri'ye kadar ilerlediler. Sivas halkı teslim olduğundan şehir katliamdan kurtuldu, yalnız sur ile kaledeki harp aletleri tahrip edildi. Fakat mukavemet gösteren Kayseri halkının bütün erkekleri idam, kadın ve çocukları esir edildi. Moğollar bilâhare hiç bir mahalle taarruz etmeksizin Erzincan'a vasil oldular ve burayı da cehren alarak şehri yağma ve halkını katlettiler.

Köseadağ harbi, Anadolu Selçuk Devleti için büyük bir darbe olmuş ve devlet bundan sonra Moğol hâkimiyetini kabul mecburiyetinde kalmıştır.

Selçukların mağlubiyetinden istifade eden Sis Tekfuru Selçuk taarruz ettiğinden, Sahip Mühezzebüddin—Ali—el—Deylemi'nin halefi Vezir (6) Şemseddin, Moğollarla sulh akdine muvaffak olduktan

(6) "Vezir,, namı Şark İslâm dünyasında ilk defa Abbasiler zamanında kullanıldı, İbni Hallikan: "Ne Emeviler devrinde ve ne de sair zamanlarda vezir namile tanınmış bir kimse yoktur,, demektir (Corci Zeydan, *Medeniyet—i İslâmiye Tarihi*, I, 132 133, İ. s. , 1328) Selçuklar devrinde vezir, hükümdarlardan sonra devletin en büyük iş adamıdır. Bunlara Sahip ünvanı da verilmiş olmakla beraber "Vezir,, tabiri daha çok kullanılmıştır. Selçuklarda Vezire Hâce denildiği de vakidir; Nizamülmülâk hakkında böyle denildiği gibi Anadolu Selçuklarında Vezir Sahip Ata Fahreddin Âliye bu lâkap verilmişti (O.D.T.M. 49).

Vezir, Anadolu Selçuklarında devletin askerî işleri müstesna olmak üzere bütûn idaresinde mesul idi. Ve menşuru vezaret denilen fermanla tayin edilirdi. Vezâret alâmeti altın divit ile taç ve külahlı. Vezirlere maaş olarak İkta verilirdi; İkta'nın miktarı hakkında bir kayıt yoktur. Mühezzebüddin Ali—el—Deylemi'nin vefatından sonra Gıyaseddin II. , Şemseddin—i İsfahani'yi vezir tayin ettiği zaman kendisine fevkalâde olarak vezaretten başka Kırşehir Emaretini de vermiştir ki bu tevcih o zamana kadar hiç bir vezire nasip olmamıştı. (Aynı eser 98—99).

sonra mutaarız Sis Tekfurunun hükümet merkezi olan Tarsus'u muhasara altına aldı.

Sis'in fethi için asker toplandığı duyulunca halkın mühim bir kısmı kendiliğinden orduya iltihak etti. Konya'da toplanan kuvvetler, yüksek bir azim ve metanetle Ereğli'ye vasil oldular. Ereğli'den hareket ederek süratle Tarsus kalesi eteklerine kadar ilerlediler. Mancınıklar kuruldu büyük kumandanlar merkezi Tarsus olan Ermeni hükümetinin Şehir ve köylerine baskınlar yaptılar; elde edilenlerin bir kısmı da katledildi, Ağaclar ve ekinler yakıldı, hiç kimseye müsamaha gösterilmedi. Tarsus'un saray ve köşklerinde mancınık taşlarından rahneler açıldı (İbni Bibi, H. M. S. N. T. T., 257). Eğer bir gün daha bu mıntakada muharebeye devam edilseydi zafer elde edilecekti. Fakat emirler arasında kıskançlık baş gösterdi. Hemen ekserisi, Sahip Şemseddin tarafından istismar edildiklerini ileri sürerek itiraz da bulundular. Diğer taraftan devamlı yağmurlar dolayısıyla askerler çadırlarına dönmekte bile müşkülât çekiyorlardı.

O sırada Keyhüsrev II. den Sahip Şemseddin'e gönderilen emirde yeni hâdiseler dolayısıyla dolayısıyla ordunun geri dönmesi bildiriliyordu.

Sahip Semseddin, işleri yarıda bırakmanın doğru olmayacağını düşünerek Ermeni Tekfurunu, haraca bağlama suretile barışa davet etti. Bizzat vaziyeti idare etmek düşüncesile diğer âmirlerin haberi olmadan Tarsus Ermeni Tekfuru'na bir elçi gönderdi. Elçi vasıtasile Sahip Şemseddin ağzından

söylenen sözler Selçuk vezirinin mahir bir devlet adamı olduğunu göstermektedir.

"Ben her zaman size yardım gösterdim. Sultanı, memleketinize taarruz fikrinden vazgeçirdim; bu defa da bu işin önüne geçebildim. Fakat Köse- dağ mağlubiyetinden sonra her türlü fena huylarınız meydana çıktı. Sultanın gadabını tahrik ettiniz. Bundan dolayı memleketinize asker sevkettim. Arzu edersem bir saat içinde bu işi kolaylıkla bitirebilirim. Sizin için yaptığınız hatalardan af dilemek ve haraç göndermekten daha doğru bir hareket olamaz. Ben de bu suretle arayış bulmaya ve ortadaki anlaşmazlığı kaldırmaya çalışırım,, (İbni Bibi, H. M. S. N. T. T., 227) .

Tarsus Tekturu, bu teklifi işidince derhal kendine gelerek kabul etmiş ve emirlere gönderdiği bir elçi ile haraca razı olduğunu bildirmiştir. Ordu müşkülâtla Ereğli'ye gelebildi. Bir çok mal ve eşya yükleri Orhal'da kaldı. Ordunun avdetinden yedi gün sonra Keyhüsrev II. Vefat etti.

İbni Şahna, Ebülfida'ya istinaden Keyhüsrev II. nin 654/1256 da Ebülfereç ise 642/1244 tarihinde vefat ettiğini naklederler (Deguignes. IV, 123).

Keyhüsrev'in oğlu ve halefi Keykâvus II. zamanında bütün nüfuz, Tarsus'u muhasara eden Sahip Şemseddin'in elinde idi; fakat Sahip Şemseddin bir müddet sonra eski nüfuz ve itibarını kaybederek Moğol Hakanı (Kaan) Küyük'ün emrile Selçuk Sultanı Rükneddin Kılıç Aslan zamanında idam edildi (1249) .

Şevki BERKER

BİBLİOGRAFYA :

- I. — Ali, Kunhulahbar, İs. , 1277.
- II. — İbni Bibi, Farsça Muhtasar Selçuknâme, Houtsma neşrinin tercümesi, Ankara 1941.
- III. — İsmail Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Devleti Teşkilâtına medhal, İs. , 1941.
- IV. — Deguignes, Hunların, Moğolların Tarih-i Umumisi, İs. , 1925.
- V. — Ebülfereç - İbnü'l-İbri, Tarih-i Muhtasar-ud-Düvel, İs. , 1941.
- VI. — Halil Ethem, Düvel-i İslâmîye, İs. , 1927.
- VII. — Münecimbaşı'ya göre Anadolu Selçukileri, İs. , 1935.
- VIII. — Münecimbaşı, Sahayif ul-abbâr, İs. , 1285.

K I S A L T M A L A R :

- I. — İbni Bibi, Houtsma Muhtasar Selçukname neşri türkçe tercümesi — İbni Bibi, H. M. S. N. T. T.
- II. — İsmail Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal — İsmail Hakkı Uzunçarşılı, O. D. T. M.
- III. — Düvel-i İslâmîye — D. İ.

Adanada eski âdetler

Nureddin ÜNEN

Er. Sanat Enstitüsü tarih Öğ.

Kiralık evler :

Adana'da evlerini Muharrem ayında kiraya verirler. Teşrinî saninin haftasına raslar. Muharrem tabiri bu usulün eskiliğini gösterir. Bir yıllık kirayı peşin isterler. Adanaya gelir gelmez dar gelirli memurların karşılaştığı bu vaziyet cidden acıdır. Adananın zaten en fena tarafı da budur.

Burası iş memleketi olduğundan ve herkesin cebinde birkaç yüz lirası bulunduğundan memuru da kendisi gibi sanan Adanalılar bunda hayret edilecek bir nokta göremiyorlar. Tok acın halinden anlamaz demezler mi?

Bu hususta halkın ve hükümetin düşüncesi nedir, bilmiyoruz. İhtimali bu yazı aydınlatıcı bir yazı ile karşılaştır.

Doğumlar :

Doğan çocuğun annesi ve aile efradı ebeye bahşiş verirler. Çocuk doğar doğmaz dövülmüş tuz, ve şeker sararlar. Göbeği düşünceye kadar yıkamazlar. 3 ezan sesi duymadan çocuğa meme verilmir. Annesinin südü olmazsa şekerli kahve verilir taki annesinin südü gelinceye kadar. Kadına doğurur doğuramaz yağ ve bal içirirler. Buna (yağlı—ballı) derler. Lohusa perhiz yapmaz. Onu elenmiş ve kızdırılmış toprağa oturturlar. Çocuğun altına da bir yaşına kadar toprak korlar. Sübek âdeti yoktur. Doğumun ertesi günü ebe gelir çocuğun ve lohusanın bezlerini yıkar. Kadın kimsesizse 7 günden 40 güne kadar ebe lohusanın başından ayrılmaz. Kadın doğururken çömelir. Önden ve arkadan birer kadın tutar. Son alınca sıcak toprağa koyarlar, pamuk v. s. kullanılmaz. Göbek düşünce tuzdan çıkarılan bebek yıkanır. Ebeye tekrar bahşiş verilir. Mum alevinde kızdırılan yorgan iğnesi göbek taraflarına kış üzerine, kalça ve topuklara ufki olarak sürülür, yakılır, Buna çocuğu yaktık derler. Yüzmececi olmaz der. Yani karnında sancı olmaz mı? Kırkı çıkmadan 4 çarşamba arkasından ustura ile çizilerek ebe kan alır. Kandurulmuş. Her yıl doğum yıl dönümünde yapılır, 7 yıl bu ameliye tekrar edilir. Ebeye 20 sinde hamam davetinden çıkarken 2 yemeni (yağlık) bir kilo kına, bir kilo sabun, bir kilo kahve ve ücreti verilir. Çocuk bir kaç ay kundak görür. Kış ise bu müddet 4—5 aya kadar uzar. Muhit sıcak olduğundan fazlasına lüzum görülmez. Kışı sivri olmasın diye oğlan çocuk, 4 aylık iken oturtulur. Büyüyünce ata binebilmesi için

buna lüzum görürler. Çocuğa kırkı çıkınca her şey yedirilir. Kırk karışması burada da vardır. Lohusaların birbirlerine gitmeleli icap ederse iğne değiştirirler.

Nişan, nikâh, düğün :

Mahallenin yaşlı bir kadını yanına alarak kız evine gidilir. O yaşlı bayan (allahın emriyle, peygamberin, kavliyle flancanın oğliyle kızınızın hisimliğini umuyorum) der. Kızın annesi de (Allah yazdı ise ne diyeyim. kızın babası gelsin de sorayım) der. İstenmeden evvel gidilirse kız kahve pişirir. Onu inceliyenler beğenirlerse ertesi gün isterler. Vermek istenilmezse fazla ağırlık istenir; veya kızımız küççük filan derler.

Yaşlı kadın iki gün sonra tekrar gider cevap ister. (Sorduk sual ettik Allah böyle yazmış erkekler gelsin konuşalım) derler. Oğlan babası falan kız evine gelip söz keserler. Kızın babasına (Ne istiyorsun) derler. Oğlan evi yedi hacet yapar. Liğen, ibrik, hamam takımı, ayna, konsol, gelinlik, paçalık, manto yerine sırmalı çarşaf, gibi şeyleri oğlan evi yapmağa mecburdur. Nişan yüzüğü yoktur. Kız babası ayrıca 3—5 yüz lira başlık ara parası ister. Adam dul olursa ergencilik takar, bir nevi yüz görümlüğüdür. Fakat umumiyetle yüz görümlüğü yoktur. Kız babası ayrıca bir ziyet ister. Pazarlık da gerdanlık flân vardır. Komşu erkekler aracılık yapar. Kalın burma ince burma flân istenir. Söz kesildikten sonra şerbet içilir. Sabahleyen 8 kilo şeker cigara, iki okka kahve, bir sepet kömür. ve çıra gönderilir. Dünür başlık yapan bir kadın vardır. Konu komşuya kapı kapı davet eder. Nişan şerbetine çağırır. Erkekler kız evine giderler. Kız giyinmez ev halile kadınlar içinde dolaşır. Kadın misafir olarak oğlan evinden iki yaşlı kadın gelir. Çalgı flân yoktur; kahve ve şerbetten sonra dua edip dağılırlar. Kaynana da kıza bir mücevher takıp gider. Burmasız gelin ayıplanır.

Sabahleyin konu komşu göz aydına gelir. Şerbet verilir. 7 gün devam eder. Sabahleyin bir sürahiye şerbet konur. Al kordela bağlanır. Düğün başı ile oğlan evine gönderilir. Kendisine hediye verilir. Kız tarafına yoklama gider. Kış ise bir sini portakal v.s. Kuru yemişi bir hamal dünür başı ile kız evine götürür. Yine bahşiş alır.

tarafı da aynen oğlan tarafına yoklama gönderir. Yazın üzüm, karpuz v.s. gönderilir. Damat istenen şeyleri alır yedi hacet tamamlanır. Askı flan yoktur. Para v. s. aracı kadınla gönderilir. Kız evi (biçkimiz var) diye terzi çağırır. Savan denilen 4 köş: dokuma üzerine oturarak biçerler. Gelinlik entariden güveye de gömlek yapılır. Kaynana flanda gelir. Terzi (makas kesmiyor) der. Kız meydana yoktur. Oğlan tarafına görünmez, kaynana flan terziye bahşış atarlar. Biçki gecikirse öğle yemeği ve çerez yenir. Çerezi oğlan tarafı gönderir. Lehli macun; etli ekmek de gönderilir. Gelinlik, duvaklık güvey ve gelinlik çamaşırlarını terzi alır. Diğer kadınlar da bohçaları flan dikerler. Buna da devre derler. Komşu kadınlar evlerinde dikerler. Para almazlar. Pazartesi oğlan tarafından 2—3 araba kadın oğlan tarafından kız tarafına cebiz almağa giderler; sandık, ayna v.s. eskiden karyola yoktu. Arabaya yüklenen eşya oğlan tarafına gider. Oğlan tarafında bir oda gelin odası olarak ayrılır. Kızın sandığındaki bir top sicim, gelin odasına bağlıdır. Elbiseler asılır. Perdeler içeriye takılır yağlık, tülbent, mendil, çorap, iğnedenlik makas da bir yere dikilerek ilişti ilerek dınara çakılır. Oğlan tarafı kız tarafından cebiz getirenlere yemek çıkarır. Oda kilitletir. Anahtar kız tarafı alır gider. Oğlan tarafı (anahtar götürün) der. Salı günü hamam yapılır. Aracı kadın oğlan tarafından 10 lira para iki kilo sabun, ve kınayı kız tarafına götürür. Kız tarafı da komşularını hama ma davet eder. Ziliç yani hamam da çalgı flan olacaktır oğlan tarafı fazla para götürür. Kılıçların ucuna elma takılır. Çıplak kadınlar oynar. Çalgılar gelin hamamında muhtarlar gezer. Hamamcıya bahşış verilir. Yemiş yenir.

Pazartesi günü dünür başı düğüne davet eder. Her iki taraftan birer düğün okuyucu kadın gezer. Kızın annesi ilk defa düğün okuyucu çıkarken eline yağ bal verir. Aşda yolunda önünde kim çıkarsa ona verir. (Al oğlum —veya kızım— bu da senin kısmetin ye) der. Nihayet oğlanın anasına gider. Diğer okuyucu da kız tarafını davet eder; çağırılmazsa düğün yarıda kalır. Gece evde hamamdan çıkınca kendi kendilerine eğlenti yaparlar. Kına yapılır. Fransız işgalinden kına gündüz yapılırdı. Gece müsaade edilmezdi. Her iki tarafta da deblek (dümbelek) yani darbuka çalınır, başka çalgı yoktur. Erkek bulunmaz. İki evde de ayrı ayrı düğün olur. Oğlan tarafından kız tarafına kınacı gider. Oğlan tarafından 10—15 erkek gider. Meşalelerle (Atalım atalım nereye? Gelini güveyin kucığına) derler. Arkada kadınlar çocuklar. erkek ve kadınlar ayrı odalara girerler kız tarafı şebbet ve kahve ikram ederler. Gelenler kahve dağıtan düğün okuyucunun tepeşisine bahşış atarlar. Kızın yüzüne bir alduvak örtülür. Süslenmez ev halile ayrı bir odada oturur. Kimse görmez, kadınlar dahi. Kiblaya doğ-

BEYAZ ZAMBAK

Beyaz zambak beyaz zambak
Sapın yeşil çiçeğin ak
Ruhun temiz gözlerin pak
İlâhisin bu yaz zambak.

Bahçelerde erken açtın
Bazı durup bazı kaçtın
Gönüllere neşe saçtın
Ne sahisin bu yaz zambak.

Aydan gece ilham aldın
Aşık oldun yalnız kaldın
Aşkın deryasına daldın
Pek dahisin beyaz zambak.

Sana derler çapkın bakar
Derin çağlar coşkun akar
Göze bakar gönül yakar
Sen ne dersin beyaz zambak.

Turna gibi nazlı nazlı
Çölde koşan ceylan hazlı
Karlı kışlı serin yazlı
Gönlün safa sürsün zambak.

Çukurova illerini
Yesem dudu dillerini
Kına boya ellerini
Görsün Mehmet beyaz zambak.

Mehmet YÜKSEL

ru kadınların içerisine getirilip 3 defa sandalyaya oturtulur. Başında kelle şeker kırılır. Döğün okuyucu kadın şeker tepeşisini kaim babadan burma, ister. (Allah başına kadar gönendirsin) der. (Kaynadan bir çift küpe) flan diyerek oğlan tarafından verilen şeyleri sayar. Halta terlik çorap hesini atarak teşhir eder. Sonra kızın anasından başlar ne var ne yok kızın başındaki tepsiye atıp doldururlar. Buna kırkım derler. Kınacılar geldi kırkımçı attı. Atılan şey para ise kıza birşeyler alınır. Eşy ise, kıza beraber sabahleyin perşembe günü saat 2 de oğlan evine gider. Altı landonla deblekle gidilir. Kaim baba kıza sırtına alır, arabaya bindirir. Kız babasının elini öper. (Dirin benim, ölün onların) der. Bir yeşil bayrağın üstüne biraz yağ bal sürerler. Bunu gelinin odası dışına yapıstırırlar.

(Allah seni bu yağ bal gibi buraya yapıştırın) demektir. 20—30 Arabacıya yağlık falan verirler. Atların kulağı şaa bağlanır. Bazı düğünlerde davul zurna ile gelin gider. Daha evvel dervişler dualarla zillerle gelin götürürlermiş.

Gelinin yüzünü ilk defa ayna görür, gelin de kendi kendini görürdü. Temeli o evde kalır. Kız tarafından yenge (bitti) deyince oğlan tarafı şerbet verir. Yengeye de bahşiş verilir. Kaynananın flan eli öpür. Düğün olunca gelinin kucasına bir oğlan çocuk konur. Kına gecesi el ve ayaklarına da kına konur. Sağ avucu ortasına konan parayı sabahleyin bir fikiraya verir. İskarpinin içine de bir kaç lira konur. Oğlan evine gidilince iskarpin çıkar terlik giyer. Düğünün kahvesini pişiren kadın alır. Kızı ilk defa isteyen kadın akşam kızla kalır, yatı da güvey başka evde giydirilir. Camiye götürülür. Fenerlerle, elmalı kılıçlarla güveyin önünde, yanında sağdıçlar çoluk çocuk (Atalım, atalım gelini güveyin kucasına) diyerek bağırırlar. Gelin sesi duyunca kibleye döner. Bir al duvakladır. Güvey kapıdan girerken yumruk flan atarlar. Güveyi getirenlere şerbet verilir. Güvey ev halkının elini öper ve küçüklere öptürür. Sonra odaya girer. Gelinin yüzüne selâvat getirip duvağını açar. Oturur ara yapan kadın gene gelir. Güveye şerbet getirir Gelinin başında kırtlan Şekerle yapılır. Gelin güveyin elini öper. Namazlık (seccade) serilir, evvelâ güvey sonra gelin ikişer rekat namaz kılarlar. Yaşlı kadın (Sizi size sizi de Allaha emanet ettim) der çıkar. Bazı gelin güveyin ayağına basar. Yaşlı kadın yenge hanımdır, kapıda bekler. Oğlan neticeyi ona haber verir. Köylerde de silâh sıkılarak ilân edilir. O kadına gelin güvey ve taraflar bahşiş verirler. Yatak çarşafı kız tarafına gönderilir; kız bakire değilse güvey yaşlı yengeyi çağırır. Ebeler doktorlar gelir. Gelinin saçı bile kesilir, bir peştamalla eşeğe ters bindirilerek evine gönderilir. Kız eğer dilemiş se düğünden önce ebeye muayene ettirilir. Evine dönen kıza hiç bir şey iade edilmez. Nikâh kınadan evvel olur. 2—3 erkek arasındadır. Bir erkek kıza (hayrına şerrine kefil olayım mı) der. Kız kapı arasından (ol) der. Başka bir adam da güveye sorar. Ertesi gün, cuma günü konu komşu çağırılır. Mevlüt okunur. Bu kızın baki-religine delalettir. Bir hafta iki taraf bir birine gitmez. Cumartesi günü damat kaynatanın elini öpmeye gider. Ve yalnız gider. Perşembe günü kız tarafı oğlan tarafını yemeğe çağırır. Kaim valde baş örtülüdür. Damadına elini vermez. Kaim baba damadına yüzük veya saat gibi bir hediye verir. Kızına da verir. Diğer haftaya da kız anası davet edilir. Ve artık normal vaziyet başlar.

S Ü N N E T :

İki erkek birbirine karşılıklı kivre olur. Şartla-

n :

D İ L E R İ M

Tırmanıp dağa, taşa,
Girip zorlu savaşa,
Serhaddi baştanbaşa,
Yalnız geçmek dilerim!

Doğanım var kolumda,
Tırkeşim var belimde,
Kılıcım var elimde,
Ufku biçmek dilerim!..

Gönül verdim "ÖZYURD,, a,
Boz yelesi "BOZKURD,, a.
Çare bulup her derde,
Bir yol açmak dilerim!..

Dostunu dost bilerek,
Düşmanımı çelerek,
Karanlığı delerek,
Nûrlar saçmak dilerim!..

Kurtarıp tutsak kıızı,
Yükseltip AY—YILDIZ'ı
Ak Köpüklü kımızı,
Tas tas içmek dilerim!..

Kaynayan bir kanım var,
Yurda adak canım var.
"ÜLKÜ,, me imanım var,
"HAK,, dan uçmak (1) dilerim!..

Cemal Oğuz ÖCAL

(1) Cennet

Çocuğun annesi kivreye çorap mendil çamaşır kravat, karısına da bir bohça gönderir. Zıbın, çepken (şimdi frenk gömleği) üzeri çiçeklenir, gönderilir. (Falan gün buyurun çocuk sünnet olacak) der.

Kivre de çocuğa, çamaşır, ayakkabı elbise kolonya flan alır. Sünnet olacak çocuğu kucagında tutar. Kivre hediyesiyle gelir. Kadın, erkek ayrı düğün yapılır. Kivrenin bohçası ile çocuk bir saat dolaşır. Kivre peştamal bağlar. Çocuğu yatağına yatırır. Kivre olanlara çocuk tarafından nikâh düşmez. Kardeş demektir; çocuk için baba yarısı sayılır. Kanı peştamalına damladığı için kivre sünnetçiye bahşiş atar. İki gün sonra kadınlar davet edilir, sonra kivre baklava, yemiş, kolonya ile çocuğu yoklamağa gelir.

30 AĞUSTOS

Ticaret Lisesi Edebiyat Öğ. VEHBİ EVİNÇ'in tören günü halkımız ve erlerimiz önünde söylediği hitabe:

Aziz vatandaşlar, kahraman erler !
Bugün büyük zaferimizin 21 inci yıl dönümünü kutluyoruz. Şu anda Vatanın kalbi en büyük şeref hisleriyle çarpmakta ve Türk gönüllerde yurt sevgisinin kutsal aşkı şahlanmaktadır. Yürekerimizin ezeli ateşini tutuşturan bu ulusal kaynaşmanın yer yüzünde böyle manalı bir benzeri daha yaşanmamıştır, dense yeri vardır. Türk Milletinin bu hak bayramında, istiklâl bayramında gösterdiği coşkun ve candan tezahürat, Tarihin hiç bir zafer bayramında, arzın sonsuz göklerine böyle muhteşem bir akisle işlenmemiştir.

Bugün, ihtiyar tarihin alkışladığı Türk Milleti, İstiklâl zaferinin kahramanlık tacını geymiş olarak vekar içinde şeref gününü yaşamaktadır. Bu şeref günü, bizden sonraki Türk nesillerinin kalplerinde de aynı inan ve aynı sevgile yaşanacak ve onları daima kuvvetli ve azimli bulunduracaktır.

Huzur kaçıran beşerî fırtınaların insanlık âlemini korkunç uçurumlara ve kâbuslara sürüklediği bir zamanda, biz, güzel vatanımızda, harp tehlikelerinden uzak olarak sakin ve mes'ut yaşayabiliyorsak, bunu 30 Ağustos'a, büyük zaferimizin hayati kvdretine borçlu olduğumuzu unutmamalıyız. Güzel yurdumuzun bugünkü müstesna varlığı, gönül çeken çehresi, hiçbir zaman kararacak olan aydın bahtı, 30 Ağustos zaferiyle, bu eşsiz şeref günüyle parlamıştır. Bu büyük zaferin, Dünyanın şu-uruna işlenen manası şudur: Acun ne olursa olsun, Türk Vatanının 30 Ağustos zaferiyle çizilen sınırları bundan sonra hiç bir suretle daralmıyacak ve bu şanlı milletin talihi, artık hiç bir zaman ters dönmeyecektir.

Evvelce Ali Dede Türbesine ziyarete gidilirdi. Tekkeye süpürge flan adanmış. Zilli Dedeye de mum flan adanmış.

Folkörle uğraşan arkadaşların bu ananeleri incelemeleri, meselâ kıvreligin nereden geldiği tesbit etmeleri ve daha bu mevzuda neler varsa görüşlerde yazmaları isabetli bir hareket olur.

Nurettin ÜNEN

Vatandaşlarım,

Büyük işler yapan, büyük zaferler yaratan, öz-züyle sözüyle, bütün güzel mezyetleriyle büyük olan milletlerin hatırı da büyük olur. Küçük, büyük her devlet ona gönül bağlar, merd ve dürüst bildiği için onunla iyi geçinir. Bugünkü dünya, bizim o müstesna millet olduğumuzu alkışlamaktadır. Bu güzel neticeden sevinç duyalım, özgünç duyalım. Ve büyük zafer bayramımızı bütün canlılığıyla yaşayalım. Nekadar coşsak, ne kadar sevinsek bugün için azdır; ve ne söylersek bugünün hakiki değerini anlatamayız. 30 Ağustos, Türk Milletinin, hürriyet ve istiklâli uğruna neler yapmağa kadir olduğunu cihana tanıtmıştır.

30 Ağustos, Başkumandan Ebedî ATATÜRK'ün: "Ordular, ilk hedefimiz Akdenizdir, ileril!", emrinin Mehmetciğin gönlünde şimşekler yarattığı gündür. 30 Ağustos, Mehmetciğin günüdür. 30 Ağustos, Türk Ordusuna "yenilmez ordu,, , "üstün ordu,, vasıflarını en hakiki manasiyle verdiren bir tarihtir. 30 Ağustos'u kutlarken kahraman ordumuzu saygıyla anmak milli bir borçtur. Tarihin her çağında üstün ruh kudretiyle ve eşsiz kahramanlığıyla tanınan Türk ordusu, bugün tekniğin bütün vasıtalarıyla de techiz edilerek dünyanın en mükemmel savaş unsuru haline getirilmiştir. Böyle bir orduya malik bulunan Türk Milleti, eğer birgün dünyaya yeni dersler vermek zorunda kalırsa, o zaman, işte o zaman görülmemiş olaylar beklenebilir. Ve Türk'ün tanrısal kudretinin, cihanın havsalasına sığmayan yeni inkişaflarını tarih bir daha yazarak, bundan böyle Türk Milletine asla dokunulmayacağını, Türk Vatanının yabancılar için tekin olmadığını gafil milletlere son bir ihtar halinde hatırlatmaktan kendini alamaz.

Şu anda bu şanlı orduyu anarken her Türkün kafasında ve gönlünde 30 ağustos zaferinin ilâhi tablosu canlanmaktadır. Sanki Dumlupınar sırtlarının kızaran ufuklarında şanlı al bayrağın dalgalandığını, yerden, havadan yağın mermi uğultularını arasında Türk gücünün mukaddes sembolü olan Mehmetciğin yalın kılıncı düşmanı kovaladığını görür gibi oluyoruz.

Ey o günü yaratanlar, ey o günü yaratanların evlâtları kahraman ve ebedî Mehmetcikler! Yeni

Pamuk ve menşeleri

— Geçen Sayıdan Devam —

FAZLI TURGA

MENSUCAT İPTİDAİ MADDELERİ

Zamanımızda mensucatin meydana getirildiği elyaf dört büyük guruba ayrılır.

- 1 — Nebatî elyaf
- 2 — Hayvanî elyaf
- 3 — Madenî elyaf
- 4 — Kimyevî elyaf

Nebatî elyaf — Pamuk, keten, kenevir, jüt, manilâ kendiri, rami, sisal ve emsali. Hayvanî elyaf üçe ayrılır: Kıl cinsleri yapağı, yün cinsleri ve tüy cinsleri. Bunlarda sırasıyla: Keçi kılı, beygir kılı, koyun kılı, deve, kuzu yünleri ve tavşan, kedi tüyleridir.

Madenî elyafa gelince: düz veya karışık olarak imal olunan altın, gümüş teller- aspest, diğer bilümm madenî teller bu meydana bakır, demir teller.

Dördüncü kimyevî elyafa gelince:
Sunî ipek ve bunun enva'ı
Sunî yün ve neveleri

Ve bu harp içinde ikame maddesi olarak meydana getirilen ve henüz bir sır halinde olup terkinini katiyetle bilmediğimiz, Luzit, Taylon, Perlon namlarıyla meydana getirilmiş elyaftan ibarettir. Bu geniş mevzuu umuî malûmat olarak gözden geçirdikten ve yalnız guruplarını tayin ettikten sonra asıl mevzumuz olan pamuğa geliyoruz.

PAMUK : Dünyada yetişmekte olan nebatın en eskilerinden biridir.

Yüzbinlerce sene evvel sıcak iklime malik olan Almanya ve Fransada teşekkül etmiş olan ve yaşı yetmiş bin sene tahmin olunan linyit kömür-

zaferler kazanmak için hazırlan. Vazife aşkıyle, yurt sevgisile çarpan yüreklerinizi her zaman kuvvetli tutun. İmanınız göksünüzde çelik zırhınız ol dukça bu vatanın sizden beklediğini ödemek kolay olacaktır; gayretiniz hiç bir zaman sarsılmamalı, ateşiniz hiç bir zaman sönmemelidir.

Sevgili vatandaşlarım,

Bugün bizi dünya yüzünde uyanık ve ayakta tutan iki şeyden biri ordumuz. Diğeri de millî birliğimizdir. Birbirini tamamlayan bu iki kuvvet, Türk milletinin bugünkü müstesna mevkiini yaratan amiller olmuştur.

Türk Milleti hiçbir devirde olmıyan millî bütünlüğü, Millî vahdeti bugün tamamlamış bulunuyor. Kara günler, "Türke Türkten başka dost olamaz,, düsturunu ortaya koyduğu gündenberi biz, birbirimizi daha iyi anlamaya başladık. Bizden olmıyanlara artık kanmıyoruz. Şu veya bu şekilde fırıldaklarla aramıza fesat tohumu saçacak gafiller olursa, onlar Türkün kahir şamarını enselerinde bulacaklardır.

Yürekleri yurt sevgisinin tatlı heyecaniyle çarpan değerli yurttaşlarım, Sevinç içinde yaşadığımız bu günün diğer bir manası bzerinde de kısaca durmak gerekiyor. Bugün, aynı zamanda tayyare günümüzdür. 30 Ağustos zaferi, Türk Milletinin her sahada ileri atılma kabiliyetini artıran bir kudret

kaynağı olmuştur. Bu kudret kaynağının verimli eserlerinden biri de Türkkuşudur. Büyük zafer günümüzün ilk aydın sabahındanberi türlü başarıların nurlu yollarında ilerliyen milletimiz, hayatî varlığı bakımından son derece önemli gördüğü havacılığı da asla ihmal etmemiştir. Devletimizin bu uyanık görüşünü ve halkımızın hava kurumuna yardım ilgisini bilhassa bu harp yılları içinde daha çok takdir ediyor ve işin önemini bütün manasiyle kavramış bulunuyoruz. Şu halde burada uçağın lüzum ve ehemmiyeti üzerinde fazla söz söylemeye lüzum yoktur. O en büyük ihtiyacımızdır; en mühim harp vasıtamızdır. Halkımızın elinden geldiği kadar hava kurumuna yardım etmesi en büyük yurt ödevlerinden biridir. Halkımız devletle elele vererek Türkkuşunu kucakladıkta Türkün hava hakimiyeti de perçinlenecektir.

Büyük zafer günümüzü Coşkunluk içinde kutladığımız şu anda millî benliğin sonsuz gururunu duyarak başta millî birliğin yüce timsali İnönü olmak üzere Şanlı ordumuzu, asil milletimizi yürekten alkışlıyor ve kalplerimizde çiçeklenen yurd sevgisi, çalışma aşkıyle inanimızı, gayretimizi arttırmış bulunuyoruz. Ne mutlu bize !

Vehbi EVİNÇ

SULHU

— Ziya İhan'a —

Hep birden yeşerince Çimenler
Toprağa dökülünce bereketi mevsim-
lerin.
Sana kumral Saçlı çocuklar getire-
ceğim,
Ve ben
Alaca karanlığına bu şehrin,
sevinci bir tohum gibi serpeceğim..

Işıkları kaybolmadan ateş böcekle-
rinin,
Sana gümüş yelkenli gemiler gönde-
receğim
Ve daha ilk sabah rüyanı tamamlamadan
Saçlarında baharı bir çelenk gibi
öreceğim.

Ve ben
Zafer meydanına bu şehrin
Sulhu bir bayrak gibi dikeceğim!..

Sami GÜRLEV

lerinin hususî bir usul ile elde edilen rusuplarında pamuk rusubatu yani pamuk sellulözü izlerine tesadüf olunmuştur. Dünyanın sıcak ve yarısıcak iklimlerinin hemen, hemen her tarafında denecek şekilde iyi ve fena cinslerle olmak üzere yetişir.

Nebatat alimleri uzun çalışmalardan sonra bu gün pamuğun altısı esaslı olmak üzere altmış cinsini tesbit etmişlerdir. Bu 60 cinsin her biri de ayrı, ayrı vasat değişiklikleri gösteren taksimata uğradığına göre nazari olarak binden fazla gurup, cins ve nevide pamuk tesbit edilmiş olduğu görülmür.

Yetiştirilmesi : Bahsinde ihtiyaçlarımızı karşılayan 5/6 cins üzerinde durulmakta ve dünyanın muhtelif sahalarında bu cinslerin teksirine çalışılmaktadır.

Eski dünyada pamuğun yayılması, medeniyet merkezi olan Asyadan başlar.

Hindistanın sabilde bulunuşu ve denizyolu ile dünyanın diğer parçalarıyla ticarî mübadeleye ve bu arada pamuk sevkiyatına ilk defa Hindistanın başlamış olması itibariyle Hindistad pamuğun vatanı olarak gösterilmekte ise de Herodot'a nazaran Hindistandan bu mübadele 2365 sene evvel başlamış olmasına rağmen Türklerin ana yurdunun cenup kısımlarında ve çok büyük bir ihtimalle Pamir vadisinde ve Altundağla Üstundağa muvazi vadilerde pamuk yetiştirilmiş olduğuna hüküm olunabilir.

Hiç değilse Türklerde Hintliler kadar pamuğu çok eskiden tanıdıklarını, ziraatini yaptıklarını ve kullandıklarını ispata yarayan tarihi vesikalar elde edilmiştir.

Asya henüz Neolitik devre içinde iken İrtiş ve Tobol ırmakları vadisindeki Türk hüyüklerinde gayet ince gözlü iğneler bulunmuştur ki bu iğnelerin gözlerinden ancak keten veya pamuk ipliklerinin geçmesi mümkün görülmüştür.

Bu devrenin Milâttan 9000 sene evvel tesbit edildiğine Türklerin pamuğu Hintliler kadar eskiden tanıdığını ispatda güçlük çekmemiş oluruz.

Eski Farsî lisanında (göz) içi meyveli ceviz manasına geldiği bu manada bu kelimeyi arapların da kullandığı malumdur. Ricearbsen ve Vullers'e (goza) ve (gozeh) kelimelerinin pamuk kozası manasına geldiği ve bildiğimiz (koza) kelimesi olduğuna ve halen Türkistanın (Gosipium herbazeum) cinsinden yani Adanamızda tanılan yerli (Hint cinsi) pamuklara koza denmesi ve koz kelimesinin halen Mardinde ceviz manasına kullanılması ve koza kelimesinin Türk Menşeinin oluşu ve Ortaasyadan hicret edenlerle, İrana, buradan Suriyeye ve Arabistana girdiği anlaşılmaktadır.

Arap lisanında (Koz) kelimesi bildiğimiz koza halindeki pamuklara elyevm kullanılmaktadır. Watt'ın pamuk ziraati ve usulleri eserinin 156 cı sahifesinde ise Horasan ve Afganistanda bulunduğu pamukların buralarda koza tesmiye edilen (Gosihium Herbazeum) cinsi olduğuna işaret edilmektedir.

Bu delile göre Profesör Doktor Lüdwig Meh-mack, goz, goza, gozeh kelimelerinin koz ve koza istikakından alınarak lâtince Cosihium kelimesinin çıktığını da kabul etmektedir.

Diğer taraftan 1852 tarihli nebatat etimolojisi-nde Gozthium kelimesinin menşelerini ve (Gossum kelimesini arapçaya atfederek goz dan almıştır. Diyor ki bu yukarda da izah ettiğimiz gibi bu arapça goz veya goz dan ziyade herhalde Türkçe koz ve koza dan gelmektedir. Çünkü Türklerin pamuğu İranlılardan ve Araplardan daha evvel tanıdığı ve kullandığı muhakkaktır.

Pamuk isimlerini en yakın menşe diye kabul

"KÖROĞLU" MI!

Yaşlanmış "KÖROĞLU" m "Çamlıbel,, ine.

" Karşımda duracak var mıdır? ,, diye.

Dokunmuş püsküllü sazın teline :

" Bir tuzak kuracak var mıdır? ,, diye.

Ünlü dağları hep gezmiş, dolanmış,

Coşkun sular gibi akmış, bulanmış.

Çevresi, şalvarı kana belenmiş :

" Acaba bahtımız yâr mıdır? ,, diye !..

" KÖROĞLU ,, m dağların eşsiz kıralı,

Egridir kılınca, çifte turalı.

"Çamlıbel,, e Otağ kurdu kuralı :

Sormamış : " Bu yağın karmıdır? ,, diye !..

Oturmuş "AYVAZ,, ı bir gün sağına,

Çevrilmiş gözleri vatan bağına.

Bir selâm yollamış " BOLU BEĞİ ,, ne :

"Yiğitçe vuruşmak âr mıdır?,, diye !..

Saldırmış düşmana, basmış kılınca,

Vurdukça, saldıkça çoğalmış hıncı.

Diz çökmüş öntünde yaşlısı genci :

" Bu dağlar bir eve dar mıdır? ,, diye!..

Gezmemiş yurdunu asla el gibi,

Dağların böğründe açmış gül gibi.

Kır atın üstünde uçmuş yel gibi,

İrkilmemiş : "Önüm yar mıdır?,, diye!..

Koç "KÖROĞLU,, m! Ben de bir eşim sana,

Meydan okuyorum işte cihana!

Karşıma çıkacak gâfil düşmana.

Ad koymam: "SİNYOR mu, ÇAR mıdır?,, diye!..

"ÖCAL,, in Kopuzu bir tek tellidir.

"HAK,, ka şükür soyu sopu bellidir.

Aslını sorarsan "KAZAN,, ellidir.

Düğündür: "Ağlıyan yâr mıdır?,, diye!..

Cemal Oğuz ÖCAL

ettiğimiz Hindistandan itibaren pamuğun yayılma-
da takip ettiği yollara göre takip edecek olursak:

Kadim Hindistanda Sanskrit lisanında pamuğa
vadara veya karpasi denilmiştir. Yeni Hint lisanın-
da ise Pumpah'dır. Pamuk Hindistandan büyük İskenderin
Hint seferi esnasında ve büyük İskenderin
teşebbüsile İrana kadar gelmiş ve İranda ekilmeğe
başlanmıştır ki İranlılar Pamuğa evvelâ Pakta son-
raları Pumbah, Poombah demişler bazı yerlerde ise
(koza pombeh) denilmiştir.

Orta İranda pambak ve yeni farisicede pamba
ismini alan pamuğa Kafkasyada (Pambağ) ve lisan-
ımızda pamuk denmektedir ki menşe itibariyle
Hintceden ziyade yine aynı köke dayanan fakat
far sice pambah'dan alınmış olması daha kuvvetlidir.

Eski latince ve Ehlisalip Muharebeleri esna-

sında sefere iştirak edenler (Bombax) demişler-
dir. Ve 1280 tarihinde meşhur seyyah Venedikli
Markopolo'nun sefer dönüşünde İtalyancaya Bam-
bağia olarak girmiş ve sonraları İtalyanca lisanın-
da (Bambağia) olarak uzun zaman kullanılmıştır.
Yeni lisanında ise cottone denilmektedir.

Pamuğun İrandan sonra Dicle ve Fırat nehirleri
ticaret yolu ile Mezopotamyaya yayıldığı ve Mardine
kadar geldiğini görüyoruz. Türkiyenin cenubuna
yani Adana havalisine Mardinden girmek ihtimali de
çok kuvvetlidir. Adanadan Suriyeye geçmiş olması-
na da kuvvelli sebepler mevcuttur. Ezcümle İranın
Orta Asya ile olan ticarî münasebetinin Suriyeden
daha sıkı ve daha geniş olması bu ihtimali fazla-
siyle kuvvetlendirmektedir.

Mezopotamyada pamuğa kutun (Arapça) den-
miştir ki bilâhare Arap lisanında pamuk elcutun o-
larak kalmıştır. Kremer'in Medeniyet tarihi eserinde
zikredildiğine göre Mısırda pamuk Suriyeden gelmiş
ve Suriyede olduğu gibi Mısırda da Elcutun olarak
isimlendirilmiştir. Latince Lanigerae arbores ismi
verilmiş olan pamuğun lûgat manasına (yün taşıyan
ağaçlar) denilmektedir ki hemen hemen bütün Ger-
men lisanlarında pamuğa bu manada isimler veril-
miştir.

Pamuk adının menşelerini hülâsa edecek olur-
sak birincisi, Türk menşeli koz ve koza. İkincisi,
Hint menşeli bumbah. Üçüncüsü, Arap menşeli el-
cutun. Dördüncüsü, vasfa ve şekle kıyasen Lâtin ve
Yunan menşeli lanigerae arbores olarak dört men-
şe buluruz. Bu menşelere göre muhtelif lisanlarda
pamuğa verilen isimler de şunlardır.

Hint lisanında Pumpah veya vadera, Bombayda
Karpas.

Farisice — Pumbah

Türkçe — Pamuk

Romance — Bombakion

Ruşça — Bumaga (klopok da denmektedir)

Macarca — Pamut

Tatarca — Mammok

Kafkaslarda — Bambi

Ermenice — Panboça

Yeni Yunanca — Bambaki denmektedir.

Çince — Vadera Menşeyden (Vata oki ve Ja-
poncada Vata İk'tir).

Arap Menşeler :

Arapça — Elcutun

Fransızca — Coton

İngilizce — Cotton

İtalyanca — Cottone

Rusca — Kutnje

İspanyolca — Algoton

Portekizce — Algodao

Yunanca — Othenion (Sert yumuşatılmak için
lisanda kelimeden çıkarılmıştır.

Dördüncüsü de lûgat manasındaki Lâtin menşe-
leridir ki, hemen hemen bütün German lisanlarının
menşei bu galat vasıfılandırılmadan gelmektedir.

Yani yün veren ağaç veyahut ağaç yünü denmektedir. Halbuki pamuk ağaç değildir ve mahsulüde yün değildir. Bu tarzda isim almasının da hangi tesirler altında olduğunu ileriki bahislerimizde anlatacağız. Bu galat menşee göre pamuğun aldığı adlar şunlardır:

Almanca — Bauvelle
Hollandg — Boomvel veya Hohmvelle
Letlant — Bohmvilla
Danimarka — Bomuld
İsveç — Bomull
Çekce — Bavlna

Bunlardan başka menşeleri ana lisanlarının ancak etimolojik tahlillerinden anlaşılabilir surette ve yukarıda bildirdiğimiz lisanlardan gayri lisanlarda da pamuğa türlü türlü isimler verilmiştir. Pamuğun ziraat ve sanayide mühim rol alan memleketlerde aldığı isimler ve bunların menşeleri esas olup diğer milletlerce verilen isimler tali derece kaldığından bunları da ayrıca kayt etmekten sarfınazar ettik.

Ancak tekrar ana Türk medeniyetinin pamuğu işletmekteki eski vukuflarına işaret olup bugüne kadar gelen ve halen kullandığımız bir kelimenin izleri üzerinde durmakta faydalıdır. Doktor Wolfolgben (Ciba neşriyatı—Mensucat Tarihi) av faildeli zeriyyat devri olarak kabul olunan en eski taş devri olan Paleolitik devirde M. E. (12000) senesinde Magdelenler namıyla anılanlar bir avcı cemiyetinin buluntularında da taş ve kemikten mamul iğneler bulunduğu ve bu iğnelerin ancak nebati (burada kendir veya keten kastedilmektedir). İpliklerin kullanılmasına yaradığı tesbit edilmiştir. Yine aynı eserde Neolitik devrin Avrupada Asyadan 3 bin sene sonra başladığı yazılıdır. Nitekim buna ilâve edelim Milâttan üç bin sene evvel Mısır, Babil, Asur, Met ve Lidya Medeniyeti en yüksek mertebesine varmış iken daha Avrupada taş devri hüküm sürmekte idi.

Bu da gösteriyor ki Asya medeniyetinin kaynağı ve eski (Türk Yurdu) medeniyetin anasıdır.

Nitekim (Türk tarihinin birinci cildinin 35 şinci sayfasında şöyle yazılıdır. (Ana Türklerin içinde yapılan Arkeolojik araştırmalarda en kadim medeniyetin orada aranmasını kâfi derecede isbat etmiştir. Hazar şarkında, Aşkabat yakınlarında Anov hafriyatının reisi Pumpelly bu medeniyete içinde bulunduğumuz zamandan 11 bin yıl evvel giden bir kıdem taktir etmiştir.

Araştırılan diğer bütün kadim medeniyetlerden hiç birine bir alim tarafından bundan uzun bir kıdem verilmiş değildir.

Paleolitik yani eski devir medeniyetinin Avrupalıların kendi ikrarlariyle üç bin sene sonra Avru-

paya girdiği gibi Neolitik yani yeni medeniyet devrinin (Türk ana yurdunda milâttan 9000 sene evvel hayvanları ehlileştirilenin (Türk ana yurdunda Milâttan 800 sene evvelmeden sanatlarının) başladığını yine Türk tarihine atfen kayd ederken mensucat ve örme sanatının da Türklerde Neolitik devirde başladığına artık şüphe kalmamaktadır.

Nitekim sonraları Uygur Türklerinin pamuktan mamul mensucata (Böz) ismini verdiklerini Laufer, Schott'un kadim Asya lisanları eserinin 514 üncü sahifesinde zikr ettiğini kayd ediyor.

Bu kelime; eski Mısır lisanında ve mumyaların yanında bulunan hiyeroğlif yazılarda böz kelimesi aynı manada (byssus) olarak kullanılmış ve okunmuş olduğunu (1854 brugseh) da tesbit etmiştir. Eski İbranicede pamuk manasına gelen (buz) kelimesine tesadüf olduğu gibi incilde buz, bus, bos ve daha yumuşamış olarak Uygur Türklerince de kullanılan böz ve boz kelimesine tesadüf olunmuştur. Ancak bu kelimenin hepsinin tamamen pamuk mu yoksa (keteni de mi) ifade edilmek istenilip istenilmediğini (Luther) yaptığı incil tercümesinde tesbit edememiştir.

Ancak Susa da Kral (Ahasvern) nin ziyafet salonunun kırmızı ve sarı keten bezlerle ve parlak boyalı kordonlarla sütunlara sarılı ve gümüş kordonlarla sütunlara sarılı ve gümüş halkalarla tutturulmuş olduğu, Esterin birinci ve altıncı cildinde kayd edilmiştir ki milâttan 3 bin sene evveline ait olan bu izahatta keten bezi manasında tekrar böz kelimesi kullanılmıştır.

Türkçemizde ise Uygurların ve Mısırlıların kullandığı böz, bugün (bez) olarak kökleşmiştir.

Sprengel'in " Tarih tabiatında (1817) ", Byssus kelimesini Mısırlıların ve Suriyelilerin pamuk olarak kullandıkları da bildirilmektedir.

Sonraları Romalılar ve Yunanlılarda inçe elyaf manasına byssus kelimesi kullanılmıştır.

Biz burada kelimenin aslının eski Türk lisanında Böz olduğunu ve mademki medeniyetin ana Türk yurdundan Suriye ve Mısır'a geçtiğine kanaat getiriyoruz. Şu halde (Böz) kelimesinin kök olduğunu ve pamuk bezi manasında kabul edilebileceğini ancak Suriye, Mısır, İranda, Roma lisanında ve Yunancada Fotonige göre istihale geçirerek Bissus kelimesi, buz, bus, bos ve 7 inci asırda Uygur türklerindeki Böz'ün Türkçemizdeki bez olduğunu kabul ederiz.

Milli Mensucat Fabr. Teknik Müdürü

Mensucat Müh.

Fa 11 TURGA

Dağlar, ovalar, insanlar

Mor dağlar, yeşil dağlar, çıplak dağlar
Mehtapta yıldızları suya inmiş
Gökler kadar aydınlık dağlar.
Dost dağlar, düşman dağlar, yaban dağlar
Bir insan yapısı kadar güzel dağlar.
Rahvan bir at sırtında kıvrak belli
Bir yürük gelini
Edasiyle süzülüp akan Seyhan.
Öte yanda
Gözü kara, hovarda
Bir efe gururuyla homurdanıp coşan Ceyhan.
Seven bir "AH" kadar sıcak Çukurova.
Kervan geçmeyen tepelerden pamuk tarlalarına
Göç eden kınalı kuşlar....
Güneşli zeytin ağaçları kadar kırçıl Toroslar
Toprakta çalışıp, toprakta yatan,
Toprak benizli genç kızlar..
Geçiyoruz .. tırmanıp, yorulmadan
Sabahların gümüş ışıklar sırtında
İnip geldiği,
Gündüz başlı dağlardan...
Geçiyoruz. koşup durmadan
yamaçlarında,
Gecelerin uyuyup kaldığı
Karadlık taşlı dağlardan...
Ovalarda ateş renkli akşamlar..

İlik ve tatlı bir nar reçeli kadar
Ovalarda ışıklar tutuşup bayılıyor içimizi..
ve ufukların dişler gibi
İnce tüylü bir sıcak iklim meyvesini,
Görüyoruz kanattığı kızıl Güneşin
Baygın topraklara vuran gölgesini.
Ozaman şekilsizleşiyor şekli her şeyin..
Dev eller kadar gölgeleri uzayan çapacılar,
Nalsız katırlar, Solugan kiracılar..
Konaklamış bir kervan gibi toprağın
Karnına çöküp,
Kitaptan evvel tarihi yazan
Adsız kaleler: Anavarza, Kozan,
Gülek boğazı.. Beş kemerli, beş gözlü
Taşköprü .
Ömürleri kadar uzun bir sıtma nöbetiyle
Gözleri çakmak, çakmak
Ve iki sahil kadar bizden uzak
Bir arpa boyu kadar bize yakın
Smurtgan, yalnayak
Çoluk, çocku, erkek, kadın
Gördükçe;
İçlerinde
Maddeye hükmeden bir korla
Durmadan, Toprakla, Rüzgârla, Yağmurla
Cenkleşip yaşayanları
Biraz daha fazla seviyorum bu İnsanları.

S. YIRCALI

Adana Şerî Mahkeme Sicilleri Kataloğu

Naci KUM
Müze M.dürü

GİRİŞ :

Sabık Adliye Vekili Sayın Hasan Menemenci-
oğlu, eski tarihimizi değerlendiren sicilleri bölge
müzelerimize devir için Maarif Vekilliği ile uyuşt
ve bu iş hemen başarıldı. Hükümet ve mahkeme
bodrumlarında günden güne çürüyüp erimeğe yüz
tutmuş olan bu değerli vesikaların müzelerde top
lanıp, üzerinde işlenmesinden, Osmanlı Devri tari-
hini işleyiciler pek büyük faydalar göreceklerdir.-
Eski Adana eyalet ve vilâyetine ait 149 sicilin,
diğer cenup vilâyetlerimiz sicilleri ile beraber Ada-
na Mıntaka müzesinde toplanmış olması bizim için
pek değerli bir kazançtır. Geniş bir maarif kütle-
sine malik olan Adanada kültür elemanları için
bu, ne güzel bir fırsattır ki Müzece hazırlanmaya
başlıyan kataloğların kılavuzluğu ile her aydın ka-
fa bu vesikalardan kendi branşına göre faydalana-
caktır.

İşte biz, Adana eyalet ve vilâyetinin 1911 ta-
rihinden öncelere ait olan 149 sicilin -defterlerin-
fihristlerini yapmağa başlamış bulunuyoruz. Bu fih-
rist —katalog— lar sayesinde meraklı ve arayıcı,
istediği vesikayı kolayca bulup, inceleyebilecektir.
Şimdiye kadar hazırladığımız kataloğları Halkevi-
miz dergisi olan GÖRÜŞLER’de sırasıyla neşre
başlıyoruz. Bunlar kitap halinde toplanac-
aktır. Ancak, bu işe başlarken kataloğların anla-
şılabilmesi için gerekli bazı bilgileri okuyucularımı-
ca anlatmak isterim.

SİCİLLERİN TARİFİ :

Eski mülki ve adli teşkilâtımıza göre Osmanlı
ülkesi; Eyalet, Vilâyet, Liva ve Kazalara ayrılmış-
tı. Adliye ve mülkiye işlerini (KADI) lar görürler-
di. Binaenaleyh, hükûmete veya şahıslara ait
hükümler, hüccetler, ilâmlar, davalar, fermanlar,
beratlar, buyrultular, emirler, mektuplar.... hep sicil
defterlerine yazılırdı.

Bu defterler, kalınca —Ebadı— kâğıttan, 0.38—
0.60 ve 0.15—0.20 eninde; 150—400 sahifelik cilt-
lerdir. Yazıları eski siyah mürekeple, “Divani, Tâ-
lik, Siyakat, rik’a, süslü ve bunların çok zarif veya

çok kaba kırma neveleri,, ile yazılırdı. (1) Bu yazı-
lar bazan çok çetrefil, karışık veya silik oldukların-
dan sicillerin okunup, anlaşılması hayli güç ve yo-
rucudur. Artık bu iş, bir ihtisas ve meleke ile ba-
şarılabılır.

Sicillerin tarihleri nadir olarak rakamla yazılı-
dır. Hemen çoğu, arapça sayı adları ile ay adları
ile tarihlenmiştir. Biz katalogda aynen Arab-
ça ay ve hicri yıl tarihini kullanacağız. Hicret ve
milât senelerinin birbirine çevrilmesi hakkında
da ayrıca bir anahtar vereceğiz, ki bu da sade o-
larak: Hicri seneye 583 eklemek suretile şimdiki
kullandığımız Milâdi tarihi bulmak ve Milâdi tarih-
ten 583 ü çıkarmak suretiyle Hicri —yani arabı—
tarihi bulmaktır. (Bu bahsi tafsilâtiyle öğrenmek i-
çin Faik Reşit Onat’ın yeni bir kitabı basılmıştı.)

Adana sicillerine ait ilk defterin tarihi: 1643
hicridir. 1626 milâdi tarihlerine tesadüf eder. Bu ta-
rih, Osmanlı devrinde Padişah Murad IV. zamanı-
dır. Bundan önceki sicillerin bulunmaması sebebi
şudur: Son Ramazanoğulları beylerinden, Ulucami
Türbesinde mezarı bulunan, Mustafa Bey (959) da
öldükten sonra oğulları: İbrahim, Derviş, ve Pir
Mansur Begler kalmış ve bunlardan Pir Mansur
Bey 1025 H. 1608 de beylikten çekilerek Adana
tamamile Osmanlı idaresine alınmıştır ki, sicilleri-
miz Mansur beyin çekilmesinden 18 sene sonradan
devama başlamış bulunmaktadır. Şu hale göre eli-
mizdeki siciller, Adanada Osmanlı idaresinin iyice
kökleşmesinden zamanımıza kadar olan vak’a ve
hadisseleri derlemiş, toplamış bulunuyor.

Adana, ovakitler, Beylerbeyi tarafından idare
olunur bir Eyalet merkezi idi. Sicillerdeki kayda
göre ilk eyalet: Adana —merkez, müihakatı— vi-
lâyeti ile İçel, - Tarsus, Silifke - Vilâyetini taşıyordu.
İlk defterdeki tekâlif tevzilerini gösteren listelere
göre :

(1) Bu eski yazıları okumak ve anlamak için:
Vakıflar Umum Müdürlüğünün çıkardığı şu kitap-
ları tavsiye ederim: “Eski Yazıları Okuma Anahta-
rı. Seri B. 200 krş.” ; “Siyakat Yazısı. Seri B. 3,
40 krş.”

Adana merkez şehri şu mahallelerden ibaretti :
(Debagan — Saracan — Camii Atik — Camii
Cedid — Akça Mescid — Çukur Mescid — Ka-
sap Bekir — Hacı Fakı — Kantar — Hacı Hamit
— Saçlı Hamit — Babı Tarsus — Neccaran — Hel-
hal — Kara Soku — Baytimür — Sarı Yakub —
Yortan — Su Gedüğü — Kayalu Bağ — Durmuş
Fakı — Zimmiyan "gayri müslimler,,) .

Adana eyalet merkezi şu nahiyeleri taşıyordu:

(Canibi Şehir — Yüreğir — Sarıçam — Kara Kış-
la — Hacı Baraklı — Dindarlı — Karaisalı).

Bu nahiyelerde de ayrıca Kadılar, Kethuda
—Kâhya— lar, Voyvada —aşiret ve kabile beyle-
ri— lar vardı. Adana merkezinde ayrıca: Beylerbe-
yi kaymakamı, Yeniçeri serdarı, Kaza naibi, İhtisab
Ağası —Belediye Reisi—, Kale Dizdarı, Müftü.. gi-
bi memurluklar vardı. Siciller neşredilirken, sırası

geldikçe bu memurluk ve ünvanların izahları başı-
ye olarak gösterilecektir.

Arabî ayların kısaltma rumuzları :

Muharrem	Mh.
Safer	Sf.
Rebiül evvel	Re.
Rebiül ahir	Ra.
Camazyül evel	Ce.
Cemazyül ahir	Ca.
Receb	Re.
Şaban	Şb.
Ramazan	Rm.
Şevval	Şv.
Zilkaade	Zk.
Zilhicce	Zh.

Sahife	Vesika Tarihi	Nev'i	Yazısı	Vesikanın Özü
2 B.	20 Ce. 1043	Veraset ilâmı	Divanı	Adana, Debagan mahallesinden Mu- habbet Banu'nun veraseti.
2 B.	1043	Satma ve ayırma hükmi	"	Saracan Mahallesinden Yusuf Fakı oğ- lu Ali Çavuşun dükkânlarından birinin Hacı Hamid mahallesi mescidine vakıf olduğu ve diğer Ağca mescid ve Ra- mazan oğlu vakfı olan yerlerinin ifraz edilerek satılmasına hüküm.
3 A.	Zk. sonu 1043	Sirkat davasında yemin teklifi	"	Yüreğir'den Kadir Verdinin Sekban Bölükbaşı huzurunda dava tavriri: iç- diç, alrı sakar beygirinin kendi mülkü içinden çalınıp dava olunan Zülfikarda bulduğuna dair.
3 A.	1043	Veraset davası	"	Adana, Saracan mahallesinden Ölü Pir Mehmedin veraseti..
3 B.	Zh. başı 1043	Khle azadı	"	Eşraf ve seyidlerden Hamza Çelebi oğ- lu Seyid Mehemedin Yüreğir nahi- yesine tabi Karabük nam cemaatten olan kölesini azadı.
3 B.	Zh. Başı 1043	Köle azadı (İtlak ilâmı)	"	Adı yukarıda geçen Seyid Mehmedin, diğer siyahi kölesi Cüma ile karısı Yasemin ve çocuklarını kölelikten a- zat ettiğine dair ilâm.

Öz Türkçe Yazalım

M . BAKŞI

Bu yıl bayramında da her yıl olduğu gibi dilimizin özleştirilmesi uğrunda yapılan ve yapılacak olan işler üstünde sözler söylendi, yazıldı; ertesi gün hepsi de unutulup geçti.

Onunla kalmadı; yılan işleri azımsayanlar, yazılan yazıları —kaba türkçedir diye— beğenmeyenler de oldu.

Bu arada (Peyami Safa) da, bu işi yalnız başına dilciler başaramaz, yazıcıları da onlara katıp bir (Akademi) yaptısın — öğüdünü verdi.

Akademinin günü de gelir; ancak bu işi (yani öz türkçe yazmak işini) akademi değil yazıcılar yapar. Dilciler onlara çok zengin kaynaklar derlemiştir. Türk dili için yapılan araştırmaların bir eşi daha hiç bir dilde yapılmamıştır. Yazıcılara düşen bunları azımsamak; dilimize kazandırılmak istenen yeni sözleri yadırgamak değil, emek verip Dil kurumunun yayınının yapraklarını çevirip beğenilecek sözler bulmak ve bunları yazılarında kullanmaktır. Yaza yaza, okuya okuya göz kulak alışır o sözlerde dilimize yerleşir. Dedikleri gibi sözlüklerde yazılı lûgatlar ölüdür. Onlar yazı dilinde dirilir.

Gerçekten söz beğendirmek güç olduğu gibi beğenecek söz bulmak ta güçtür. Bunu kolaylaştırmak için yapılan basında da ivetiye geldiğinden bir takım eksikler vardır.

Sözlüklerin, kılavuzların (felsefe—gramer terimleri) nin yapraklarını çevirirken bizde de bu gibi eksiklikleri not etmiştik.

Bu notlara göre yazı dilimizde kullanılan seçme sözleri (yazıcılara kolaylık olmak için) Görüşlerde neşrediyoruz.

Eski sözler de değerli olanları iki kaş arasında eklenmiştir.

— A —

abide — anıt, (dikilitaş, bağana, sınıtaş, kurçak)
acele — alat, iveti (çabukluk, evdi, yelep)

acele etmek — alatlamak, (evmek, ivmek)

adalet — könülük, tûze

adil — könü

adavet — yağılık

acul — evgin, ivek, alatçı

adet — görenek, töre, alışkanlık, çığır

afiyet — sağlık, esenlik

ahbap — tanış, bildik, yoldaş (sevük)

ahlâk — yörük, töre, kılıç, gidiş

akıl — us (an, ay, ayla, es, is, öğ)

ahd — ant

akide — İnanç, inan (nom, noma)

aksi amel — tepki

aksi sada — yankı

ahenk — uyum, uyuş, düzen, çalgı

aile — çoluk çocuk, ocak, ev bark, öyür

akraba — soysop (kayın, kayaş, yavuk)

alâka — ilgi, ilişik, takanat (bağat)

alâmet — beldek, damga (im, tap) (tap—iz demektir.)

alem — acun (açın, evren, elgun)

alim — bilgen, bilgiç (bahşı, kam)

allame — bilge, eke

amade — anık, yetiz

alet — angıt, arac (araç — vasıta)

amil — etken, eden, yapan

ameli — işlek, kullanışlı

an'ane — gelenek

ar — utanç (ut. ır) (iraz — namus demek)

aram — dinlenme, dölenme
arayış — süs, bezek
alayış — gösteriş
araz — ilinek (felsefe)
arizi — düşüş, takılan
arzu — dilek, istek (yelen, erem, kınış)
asude — dinç, emil
asıl — kök, köken, öz, dip
aşk — sevgi, tutkunluk, vurgunluk (köyük)
aşık — seven, emre, imre (algın, imrah)
aşiret — göçer; oymak, boy
atalet — üşenç, durgunluk (durut, usanç)
ateş — od
ateşgede — ocak, adak
avare — aylak,
avaz — ses, ün, cıglık
ayıp — essiklik. (ağmun, uyat)
adad — sayılar
adadi asliye — kök sayılar
adadi kesriye — kırık sayılar
adadi tevziye — üleştirme sayıları
adedi rütbiye — sıra sayılar
aksami kelam — söz bolükleri
atıf — ulam, ulaç

Ö R N E K L E R

Açık yürçe deye yazdığımız yazılarda kalem alışkanlığı bugün bile ne kadar yabancı söz karıştırdığımızı birkaç örnekle gösterelim.

Gazetelerden :

Onbir senedenberi devam eden şatrenç maçı

Onbir sene evvel Arjantinden Niyorka gitmekte olan bir posta vapurunda Arjantinli bir çiftlik sahibi ile Cenubi Afrikalı bir madenci tanışmışlar ve dost olmuşlardı.

Bu parçadaki yedi sekiz yabancı kelimeyi öz türkçelerile değiştirebiliriz :

Onbir yıl süren bir şatrenç oyunu

On bir yıl önce Arjantinden Güney Afrikaya gitmekte olan bir yolcu gemisinde bir çiftçi ile bir madenci tanışmışlar ve yoldaş olmuşlardı.

Halit Zıyanın (Türk sesi) nden bir parça

Köy ölmüş bir havanın münce mid sükütu içinde

Bulutlar ve dağlar üstünde,
Ne kadar da mavi gökyüzü.
Rüyalarında açan,
Beyaz bir çiğdem çiçeğidir.
Yavrum, annenin yütü.

* * *

Bir yağmur halinde döküleceğim
Tanrının memnu bahçelerine.
Kilid olacağım gecelerine
Ve yavrum, senin o beyaz, kismetten ellerine
Dolduracağım gündüztü.

Kemal Sadık Göçeli

sinmiş gömülmüş gibiydi. Yalnız fenerin gâh bigâh ıslak toprakları evlerin cephe ve duvarlarını yalayıp kaçan ve ta ilerde denizin uzaklarında kaybolup söndükten sonra tekrar açılan gözü vardı. Birdenbire bir ses bu sükütu bir hançer darbesile yırttı. Serapa titredim, o kadar vahşi ve o kadar munisti .

Bunu şöylece daha sadeleştirebiliriz:

Köy ölmüş bir havanın donmuş sessizliği içinde silinmiş gömülmüş gibiydi. Yalnız fenerin arasına ıslak toprakları evlerin önlerini ve duvarlarını yalayıp kaçan ve ta ilerde denizin uzaklıklarında yitip söndükten sonra gene açılan gözleri vardı.

Birdenbire bir tansık ün bu sessizliği bir bıçak vuruşile yırttı. Baştan başa titredim: o denli yadırgı o denli evcil idi.

M. BAKŞI

Ağ ıt lar (*)

İbrahim AKDOĞAN

Ağ ıtlar, isminin ağırlığıyla mütenasip, temiz bir kapak içinde, ciddi bir tertiple önümüze gün gibi bembeyaz örtüler halinde serilmiş bulunuyor.

Genç arkadaş Kemal Sadık, yaşının azlığıyla Türk edebiyatında eşine az raslanan yerinde bir faaliyete girişmiş, büyük davamızın aranılan verimini vermiş gibidir. Evvelâ bundan dolayı Göğceli'yi tebrik etmek zorundayız.

Ağ ıtlar, şimdiye kadar edebiyatımızın çerçevesine girmemiş bakir bir konu ve muhakkak ki bir noksandı. Bunun için geç kalınmış, ihmal edilmiş.. Bu ihmal ve geç kalışın acı izlerini hiç değilse biraz olsun Ağ ıtlar dağıtmış ve gidermiş demektir.

Bundan dolayı da Sıla şairini takdir etmemek elden gelmiyor.

Doğumları, başkalarının ölümüyle başlayan Ağ ıtlar yepyeni bir anlatış ve taptaze seslerle tertemiz örtüler gibi asıl şiiri ölmeyen şiiri ihtiva etmektedir.

Türk Edebiyatında ölmez şiiri ancak ölüden sonra doğanda aramak gerektir. Misâl mi isteniyor? Buyurun:

Müteverrim bir ananın, dünyadan göçüşü anında, hayatından daha çok düşündüğünü çocuklarını ne kadar canlı anlatıyor, bakın:

Dizim dizim dizliyorum
İnneyi görmüyor gözüm
Arada galdı arada
İki oğlum bir tek kızım

Hastalığının bulaşıcı olduğunu anlıyan gelin, öleceğini bilerek:

Ana cerraham gelişin
Cerrahama eyi bakın
Asbabım alan olmazsa
Ataşa da furun yakın

ve köylünün nevmidiyetindeki asaleti dile getirmiştir. Yurt sevgisinin en büyük hasletini Kozanoğlu Ağ ıdı'nda görmek mümkün:

Gozan suyu akmam demiş
Dört yanımı yıkmam demiş
Ünü büyük Gozanoğlu
Ben yurdumdan çıkmam demiş

Anadoluda cari âdetlerden en iyi ve en temiz Bebek Ağ ıdı'nda görünür. Bu da ahlâkın en iyi nümunesidir. Burada ahlâk kutsiyeti, hicap şeklinde tecelli eder.

Deveyi deveye çattım
Örkünü üstüne atdım
Alamadım bebek seni
Gay'nbabamdan hicap ettim

Aynı zamanda bir anâ şefkatinin en temiz ve ciğer denilen nesnenin hiç bir oyun kabul etmeyeceği ne acı bir şiiriyle ifade edilmiş:

Garagoyun garagoyun
Ciğerinen olmaz oyun
Meler m'ola benim gimi
Guzusun aldırın koyun

Ağ ıtlar, şimdiye kadar istifade edilmemiş halk folklor hazinesinin ilk anahtarı vaziyetinde olmakla başka bir kıymet taşır.

Ne yazık ki ağ ıtların bir kısmı noksan ve natanam Hissini veriyor. Bu hissi örten tek şey, Çukurovanın kendine has konuşma ahenginin tebellür edişidir. Heman her ağ ıt, Çukurova köylüsünün tek başına bir ahenk kaynağı olan konuşma dilinden teşekkül etmiştir. Mahmut Bey Ağ ıdı'nda:

Palasgasını döktümüdü
Gurşunnarı yağlıyımış
Salçoğlandan selâm geldi
Daha al at bağlıyımış

Kıtası bu hakikatı çok güzel göstermekte.. Kara Mehmedin Ağ ıdı'nda:

(*) — Derliyen : Kemal Sadık Göğceli
Adana Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih Ş. Neşriyatından. 1
Basıldığı yer — Türksözü Bsm. Fi: 1, Lira. 72 Sf.

Netmemiyim netmemiyim
Seni kurban etmemiyim
Şimdi şunlar dağılın
Sağ böğründen yatmamıyım

Kıt'ası bütün hakikati ispata yeter bir hüküm
vaziyetinde değil mi? Hele Halbırın Ağdın'da:

Garlangaç yapar yuvayı
Çamır sıvayı sıvayı
Bana düşman gızı derler
Gâvır babamdan dolayı

Kıt'ası, o zaman kim bilir gelinin ağzından ne
esrarlı ve ne masun bir şiiriyetle dökmüşki, el'an
taze bir lirizmi muhafaza etmekte.

Koca sevgisinin ilâhileşmiş, tüyler ürperten şiiriyetle,
Battalın Ağdın'da:

Çıkarım Berut başına
Başın gar olursa olsun
Çekerim bebek derdini
Dulluk zor olursa olsun

bir balıyoz darbesi gibi gönüllere işlemiyor mu?

Amanın belim gırdı
Tül'oturup kakmayınca
Benim yetim böyümez mi
Emmileri bakmayınca

mısraları aynı ağdın son parçasıdır.

Burada, amucaların hayırsızlığı yamalı bir bohça
gibi yaşlı gelinin diliyle önümüze serilmiş bulunuyor.
Aceba amucalar, bu tepinen hakikatlardan olsun biraz
kızarmıyacaklar mı?

Daha.. daha çok nümunelei vermek mümkün.
Kitabı aynen bu sahifelere geçiremeyeceğimiz için
Ağıtların, getirdiği yenilikler ve hususiyetleri üzerinde
duracağız.

Bu kitapta, artık filân aşık, falan şairden kıt'alar
bulamayacağız. Bu kitap, her şeyden evvel bize
bağrı yanık analar, dertli gelinler, yaşlı nişanlılar
ve elemde bacaların kalp titreyişlerini gösteriyor.

Bu kitap, Gül, Selver, Sultan ve Hurşit Hatunların
fıgan yeridir. Hiçkırık, keder burada sarnıçlaşmıştır.
Burada, tüyler ürperir, gözler yaşarır hatıta vicdanlar
titrer.

Bu kitap, bize Köroğlunun duyurduğu katıksız
erkek ve yiğit naraları kadar temiz, taptaze gelinlerin,
nişanlı kız ve genç bacaların süt gibi hançerelerinden
hiçkırık, gözyaşı sarnıcı, lirizm kaynağıdır. Burada,
aşık falânın muamması, üstat falânın tezi ve san'atkar
...nın üslubunu bulamayız. Fa-

kat, bir kısırak gibi kahkaha savurmasını bilmeyen,
en mesut anında belki, bir şiir, bir su akışı gibi
tebessümden ve daha ziyade ağlamasını bilen, göz-
yaşlarına bembeyaz şiiri katan Çukurova bacalarının
şairlik cephesini buluyoruz.

Bu kadar güzel kitabın, ne yazık ki noksanları
yok değil.. Göğceli evvelâ Lûgatçeye biraz dikkat
edecekti. Meselâ Poyrazın Ağdında:

Bir yanınız Geben eli
Gırdı anayın beli
Şehit olmuş çiğçelerin
Cennete de düşmüş yolu

"çiğçelerin,, ne olduğunu kesin olarak anlayamıyoz;
mevcut lûgatçede de bulamadık. Battalın Ağdında:

Yurt gonardık sıra sıra
Yorgan atlas döşşek hara
Bin ulaş babam uşağı
Çer alası benli gıra

parçasında "döşşek hara,, sözünden hara'nın lûgatçede
yerini bulamayacağımız gibi "Çer alası benli gıra,,
mısraından da bir şey anlayamadık.

Lûgatçenin genişletilme lüzumundan başka
Göğceli bize bazı anahtarlar da verecekti. Ve biz
bu anahtarlarla Çukurova ağıtçı anaların konuştuğu
veya söylediği kelimelere tatbik ederek tam ve
noksansız maksada kavuşabilecektik. Maksadımızı
iyice anlatabilmek için "İnce Hacınır, Ağdın,, ndan
bir nümune verelim:

Böök Leçe güççük Leçe
Çiçek toplar seçe seçe
Baktın düşman zor deliyo
Gaça gul olduğum gaça

parçasında, Böök — Büyük, zor deliyo — zor geliyor,
diye gösterilmeliydi.

"Emmi,, Kelimesini Çukurovalı bilir. Fakat her
hes çukurovalı olmadığı için, emmi=amuea olduğunu
tabi'i bilmez veya zor bilmiş olacaktıdır.

Hiç değilse kısaltılmış veya harfleri değiştirilmiş
kelimeler için bir anahtar muhakkak konulmalıydı.
Meselâ:

Guva huva — kovmaktan, kova kova
Cöbüne — Cebine
Gannı — kan'ı
Kenni — kinli

Adana Halkevinin

İKİ AYLIK ÇALIŞMASI

Ağustos ayı içinde yapılan,

TÖRENLER :

30—8—943 Pazartesi günü Büyük Zaferimizin 21 inci yıldönümü onuruna merasim yerinde ve Halkevinde olmak üzere iki tören tertip edilmiş ve bu büyük günün önemini belirten söylevler verilmiş zafer Şiirleri okunmuştur. Bu günün şerefine ayrıca mandolin kursu talebeleri tarafından başarılı bir konser verilmiştir.

KONSER :

1 — 30.8.943 Pazartesi günü mandolin kursu talebeleri bir konser vermiştir.

2 — Bando her Cumartesi bahçede seçilmiş parçalar çalmaya devam etmiştir.

İKMAL KURLARI :

12—7—943 Pazartesi günü açılan ikmal kurslarına 26—8—943 Perşembe günü son verilmiş; bu kurslara devam eden 343 talebeden 250 si muvafak olmuş 50 si olmamış ve 43 tanesi sadece bu kurslara istifade için gelmiştir.

FİLİM :

1— 2.8.943 Perşembe, 27.8.943 Cuma, 28.8.943 Cumartesi, 29.8.943 Pazar, 31.8.943 salı günleri

Kuşluklayı — Kuşluk vakti
Ağ — ak (beyaz)
Garlangaç — kırlangıç
Şindi — Şimdi
Şunlar — şunlar v.s. gibi....

Bütün bunlarla beraber Ağıtlar, okunacak bir kitap ve Kemal Sadık Göğceli, bu katkısız köy çocuğu taktir ve tebrik edilecek bir uğraşıcıdır.

Mümkünse her Çukurova çocuğu Ağıtlar'ı bulsun ve orada mevcut hıçkırıkları duyarak gözyaşlarını görüp lirizmini içsin. Bu belki, her şeyden ilk, kendi benliğimizi öğrenmek olacak...

Şimdiye kadar Adana Halkevi, böyle faydeli bir hareketi ancak temiz bir Türkçü ve kıymetli bir idareci olan Reis Basri Arsoy delâletiyle başardığını görüyoruz.

Bu noktadan hem Halkevinin ve hem de temiz Türkçümüzü tebrik eder kıymetli başarılar bekleriz...

Ibrahim AKDOĞAN

Akümlätör imalî, Dansa davet, Otomobil için yollar, Telefon rehberinin basılması, Takat membaı adlı filmler halkımıza gösterilmiş 2450 vatandaş faydalanmıştır.

KÖY GEZİSİ :

1 — 22.8.943 Pazar günü Köycülük Komitesi Reisi Memduh Pekbelgen'in başkanlığı altında Sıtma Enstitüsünde stajlarını yapmakta olan genç doktorlarımızdan Naci Arun, Zekai Şenerdem, Muzaffer Okutan, Niyazi Eunga ve Halk Partisi İdare Amiri Hüsnü Yurtçu'nun Başkanlığında yine genç doktorlarımızdan Celâl Ada, Mehmet Dincer, Memduh Gündüz, Safa Ürgenç'ten müteşekkil iki ekip halinde: Karataş, Misis Nahiyeleri bölgelerindeki köylere uğranarak hastalar Muayene edilmiş, lüzum görülenlere Halkevi ilaç sandığından ilaçlar verilmiş, bazılarına reçeteler yazılmış ve bir çok sıtmalıya ampul kinin yapılmıştır. Bu gezide 525 hasta muayene edilmiştir.

2 — 29.8.943 Pazar günü yine köycülük komitesi Reisi Memduh Pekbelgen'in başkanlığında Sıtma Enstitüsünde staj yapan genç doktorlarımızdan Naci Arun, Hamdi Aktan, Süleyman Güney, Ziya Akbay. Kütüphane Komitesi Reisi Vehbi Evinç'in başkanlığında, genç doktorlarımızdan Memduh Yunus, Necdet Menemenli, Hüsnü Göksel, Mustafa Sakarya'dan müteşekkil iki ekip ayrı ayrı kollardan Şihmurat, Danişment, Eyriagaç, Kızıtahta, Bebeli, Adalı, Taşçı, Denizkuyusu, Yunusoglu, Yemişli köylerine uğramışlar, rastladıkları hastaları muayene ederek köylünün sıhhi durumuyla çok yakından alâkadar olmuşlardır. Bu defada 600 kadar köylü yoksul, hasta vatandaşın ilaçları temin edilerek reçeteleri yazılmış ve bir çok ateşli sıtmalıya ampul kinin yapılmıştır. Gezilerde köylülerimiz ayrıca sıhhi, içtimai ve terbiyevi bakımdan da tenvir edilmiştir.

SOSYAL YARDIM :

11—8—943 Çarşamba günü Evimizde Sosyal Yardım Komitesi tarafından bir polinik açılmış ve 15—9—943 Çarşamba gününe kadar devam eden bu Polinigi Sıtma Enstitüsünde stajlarını yapan genç doktorlarımız idare etmiştir. Bu zaman zarfında 512 fakir hasta vatandaş muayene edilmiştir. Genç ve idealist hekimlerimizin fedakâr ve menfaatsiz çalışmaları, köylerdeki gezilerde gösterdikleri ciddi ve candan alâka, çevremizde çok iyi akisler bırakmıştır.

EYLÜL AYI İÇİNDE YAPILAN

TÖRENLER :

1 — 9.9.943 Perşembe günü Cumhuriyet Halk-Partisinin 20 inci yıldönümü adına bir tören yapılmış, Anıtta öğr. Nurettin Ünen ve Halkevi Bahçesinde de C. H. P. Seyhan Vilâyet İ. H. Âzasından Nihat Oral günün önemini belirten konuşma yapmışlardır.

2 — 26.9.943 Pazar günü Dil Bayramının 11 inci yılı kutlandı. Gündüz saat 17 de Halkevi bahçesinde toplanarak Atatürk Parkına gidilmiş, İstiklâl marşından sonra Anıtta çelenk konmuş ve Öğr. Vehbi Evinç tarafından dilimiz hakkında bir hitabe söylenmiştir.

Gece saat 20.30 da Halkevi salonunda İstiklâl Marşından sonra Öğr. Said Toraman bir konferans vermiş, şiirler okunmuş ve Mandolin Kursu talebeleri bir konser vermiştir. Bundan sonra Bandomuz birkaç marş çalmış ve Halk türküleri ekipinin zen-

gin programlı konseriyle de tören son bulmuştur.

KONFERANS:

1 — 29.9.943 Çarsamba günü İngiliz Profesörü Runciman tarafından (Tarihte Kilikya) mevzulu bir konferans verilmiştir.

KONSER :

26—9—943 Pazar günü Mandolin Kursu talebeleri ve halk türküleri ekibi tarafından güzel bir konser verilmiştir.

GARDEN PARTİ :

Adana Kız ve Erkek Liselerinden yetişen talebeler cemiyeti Evimiz Bahçesinde bir Garden Parti vermişlerdir.

DÜĞÜN

Eylül ayı içinde Evimizde bir düğün töreni yapılmıştır.

H. ÖZGÜR

Halkevi Neşriyatı: 1

AĞITLAR

— KEMAL SADIK GÖĞCELİ —

Satışa Çıktı Bayilerden Arayınız

Halkevi Neşriyatı: 2

SEYHAN ANITLARI

— NURETTİN ÜNEN —

Yakında Çıkacaktır

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ : KEMAL ÇELİK
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ : VEHBİ EVİNÇ
BASILDIĞI YER : TÜRK SÖZÜ BASIMEVİ

HALKEVİ DERGİLERİ

DERGİNİN ADI

ÇIKARAN HAKLEV¹

Başpınar	Gz. Antep
Çorumlu	Çorum
Doğuş	Kars
Erciyaş	Kayseri
Fikirler	İzmir
Gediz	Manisa
Görüşler	Adana
Halkevi	Eskişehir
İnanç	Denizli
İnan	Trabzon
Karacadağ	Diyarbakır
Karaelmas	Zonguldak
Kaynak	Balıkesir
Konya	Konya
19 Mayıs	Samsun
Taşpınar	Afyon
Türk Akdeniz	Antalya
Ön	Isparta
Uludağ	Bursa
Yeni Türk	Eminönü
Halkbilgisi Haberleri	Eminöü